

Romaniperhetyön käsikirja

VEERA-TYÖMALLI

Romano Missio ry

Romaniperhetyön käsikirjan materiaali pohjautuu Romano Missio ry:n vuosina 2017–2020 toteuttaman Eväitä arkeen -romaniperhetyöprojektin keräämään aineistoon ja projektissa toteutetun perhetyön asiakaskohtaamisissa saatuihin kokemuksiin.

Romaniperhetyön käsikirja on laadittu sosiaalialan ammattilaisille romanitaustaisten asiakkaiden kanssa työskentelemisen tueksi. Tarkoituksena on lisätä ammattilaisten tietoa ja ymmärrystä asiakkaan yksilöllisestä kohtaamisesta, kulttuurisensitiivisestä työorientaatiosta sekä Veera-romaniperhetyömallista.

Käsikirja on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa paneudutaan romanien kulttuuri- ja tapaperinteisiin, toisessa osassa tarkastellaan romaniasiakasta erilaisissa palveluympäristöissä ja kolmannessa osassa esitellään Eväitä arkeen -romaniperhetyön projektissa kehitetty Veera-romaniperhetyömalli.

Käsikirjassa kuvataan romanikulttuuria ja siihen liittyviä perinteisiä tapoja. On kuitenkin tärkeää huomata, että tapaperinteissä on nähtävissä eräänlaista liberaalisoitumista, monet vanhat tavat ovat muokkautuneet ja joitakin vanhoja tapoja ei enää välttämättä noudateta. Yhteiskunta muuttuu, sen rakenteet ja toimintamuodot monimuotoistuvat. Myös ihmisten rooli toimijoina, yksityisenä ihmisenä, perheen jäsenenä, työntekijöinä ja ryhmiensä edustajina muuttuvat. Samoin voidaan nähdä muutoksia romanikulttuurissa ja sen tapaperinteissä. On tärkeää ymmärtää, että kulttuurin ja tapaperinteiden noudattaminen ja soveltaminen ovat hyvin henkilökohtaisia ja yksilöllisiä valintoja. Kulttuuri- ja tapaperinteiden noudattamisen eroja selittäviä tekijöitä voivat olla esim. henkilön perhetausta, yksilölliset arvo- ja moraalikäsitteet, maantieteelliseen asuinpaikkaan liittyvät erot sekä moninaiset elämänhallintaa vaikeuttavat haasteet.

ROMANIPERHETYÖN KÄSIKIRJA

Veera -työmalli

ROMANIPERHETYÖN KÄSIKIRJA

Veera -työmalli

© Copyright Romano Missio ry. ja kirjoittajat 2020
p. 09 351 1366 email: toimisto@romanomissio.fi

ISBN 978-951-98512-3-5 (nid.)
ISBN 978-951-98512-4-2 (PDF)

Paino: Juutiprint 2020

Kirjoittajat: Pia Kara ja Tuula Åkerlund

Taitto ja kuvitus: Valfrid Åkerlund, Grafimus Oy

SISÄLTÖ

Esipuhe	8
Johdanto	9
Romanilähtöisen perhetyön tausta ja tarve	10
Veera -perhetyömalli	11
Romanien historia	12
Nykytilanne	12
Romanien taival historian valossa	12
Tulo Eurooppaan	13
Romanit Suomessa	13
Romanikieli ja ”salakielen” funktio	14
Romaniväestön koulutusperinne	14
1. OSA: Kulttuuri- ja tapaperinteet	16
Romanielämän ja kulttuurin kulmakivet	16
Pääväestö ja romanikulttuuri	17
Romanikulttuurin murros	17
Romanielämän ja -kulttuurin kulmakivet	18
Yhteisöllisyys osana kulttuuria	19
Uskonto	19
Tapaperinteet	19

Tervehtiminen	20
Vanhempien ihmisten kunnioittaminen	20
Häveliäisyys ja siveellisyys	20
Kunniakäsitys	21
Väistämisvelvollisuus ja muuttolupa	22
Puhtaustavat	23
Pukeutuminen	24
Seurustelu ja perheen perustaminen	25
Erotilanne	26
2. OSA: Romaniasiakas palvelujärjestelmissä	27
Terveyspalvelut	27
Varhaiskasvatus	28
Perusopetus	28
Lastensuojelu	29
Eettiset haasteet lastensuojelussa	33
Turvakoti	34
3. OSA: Romaniperhetyö	35
Romanien perhekäsitys	35
Roolit perheissä	36
Romaniperhetyön perusta	37
Romaniperhetyön asiakkaat ja tuen tarpeet	38
Romanityöntekijän merkitys	39
Romaniperhetyötä määrittävät arvot ja ihmiskäsitys	40
Lainsäädäntö ja eettiset arvot	41
Romaniperhetyön raportointi ja dokumentointi	42
Romaniperhetyön palvelukuvaus	43
Romaniperhetyön palveluprosessi	43

Palveluprosessi vaiheittain	44
Veera -työmalli	46
Romaniperhetyön työorientaatiot, -menetelmät ja -välineet	49
Moniammatillinen yhteistyö	49
Kohtaaminen ja dialoginen vuorovaikutus romaniperhetyössä	50
Systeeminen ja reflektiivinen työote	50
Koko perhe asiakkaana	51
Voimavara- ja ratkaisukeskeisyys	52
Vanhemmuuden roolikartta ®	53
Tunne- ja kuvakortit perheen sisäisen vuorovaikutuksen vahvistajana	54
Voimatammi	54
Vertais- ja ryhmätoiminnot	56
Vanhemmuuden ryhmät	56
Vanhemmuuden ryhmätoiminnan teemat	57
Työmenetelmät ja -välineet	57
Perhetoimintapäivät	58
Päätössanat	59
Lähteet	60
Lisätietoja romanikulttuurista ja tukea asiakastyöhön	62

ESIPUHE

Romaniperhetyön käsikirjan materiaali pohjautuu vuosien 2017-2020 aikana toteutetun Eväitä arkeen -romaniperhetyöprojektin keräämään aineistoon ja siinä toteutetun perhetyön asiakaskohtaamisissa saatuihin kokemuksiin. Asiakastyötä tehtiin 2,5 vuoden aikana lähes 3 600 tuntia. Projektia hallinnoi Romano Missio ry ja rahoitus projektille saatiin Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskuskuksen (STEA) kautta, joka julkaisi vuonna 2017 avustusohjelman teemalla Eriarvoisuuden vähentäminen. Romaniperhetyöprojekti oli yksi Kaikille eväät elämään -avustusohjelma eriarvoisuuden vähentämiseksi – ohjelmaan kuuluvista hankkeista. Avustusohjelman koordinoinnista vastasi Lastensuojelun Keskusliitto. Romaniperhetyömallin kehittämiseen saatiin mittavaa tukea avustusohjelmaan kuuluvilta projekteilta ja hankkeilta. Erityisesti kiitämme koordinoitihankkeessa toimineita Lastensuojelun Keskusliiton edustajia Salla Karjalaista, Ville Lavikaista ja Petri Pajua, joilta saimme arvokasta tukea koko romaniperhetyöprojektin aikana ja myös tämän käsikirjan laatimisessa.

Romaniperhetyöprojektin toimintaa ohjasi myös projektille koottu 12-henkinen ohjausryhmä. Jäsenistöön kuului edustajat Helsingin, Vantaan ja Espoon kaupunkien sosiaali- ja opetustoimesta sekä edustajat seuraavista tahoista; Mannerheimin Lastensuojeluliiton Helsingin yhdistys ry, Malmin evl-seurakunta, Sininauhaliitto, Etelä-Suomen Aluehallintovirasto, Pelastakaa lapset ry, Neljä astetta Oy sekä Kriminaalihuollon tukisäätiö. Haluamme kiittää kaikkia ohjausryhmän jäseniä yhteistyöstä sekä saamastamme tuesta ja ohjauksesta.

Erityiskiitos Romano Missio ry:n toiminnanjohtaja Tuula Åkerlundille hänen panoksestaan tämän käsikirjan toteuttamisessa. Lisäksi Eväitä arkeen romaniperhetyöprojektin koko henkilöstö haluaa kiittää Tuula Åkerlundia saamastaan tuesta ja ohjauksesta sekä uusista näkökulmista romaniperhetyömallin kehittämisessä.

JOHDANTO

Tämä romaniperhetyön käsikirja on laadittu sosiaalialan ammattilaisille romanitaustaisten asiakkaiden kanssa työskentelemisen tueksi. Käsikirjassa kuvataan aluksi lyhyesti romanien historiaa ja pureudutaan syvemmin romanikulttuuriin ja tapaperinteisiin. Historiaosuuden on kirjoittanut Romano Missio ry:n toiminnanjohtaja Tuula Åkerlund. Kulttuuri ja tapaperinteet -osan kirjoitustyöstä ovat vastanneet Tuula Åkerlund ja Pia Kara käyttäen lähteenä lähdeluettelossa mainittuja teoksia. Muun tekstin on laatinut Pia Kara.

Romanien historian ja kulttuurin tuntemus on tärkeää, sillä se auttaa ymmärtämään paremmin tilanteita, joita sosiaalialan ammattilainen asiakastyössä kohtaa. Olemme halunneet tuoda esiin kulttuurin ja tapaperinteiden sisältämää arvokkuutta ja perusajatusta, toisen ihmisen arvostamista ja kunnioittamista, sellaisena kun se näyttäytyy hyvinvoivassa ja tasapainoisessa romaniperheessä. Elämäntilanteiden muuttuessa ja hyvinvoinnin järkkyyessä, romaniperheissä voidaan myös nähdä haasteita. Niiden aiheuttajina ei kuitenkaan ole romanikulttuuri. Sen sijaan haasteiden voittamiseksi tarvitaan ymmärrystä kulttuurista ja tapaperinteistä, jotta voidaan valita tarkoituksenmukaiset auttamisen keinot.

Käsikirja on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa paneudutaan romanien kulttuuri- ja tapaperinteisiin, toisessa osassa tarkastellaan romaniasiakasta erilaisissa palveluympäristöissä ja kolmannessa osassa esitellään Eväitä arkeen -romaniperhetyön projektissa kehitetty romaniperhetyömalli.

Kulttuuri ja tapaperinteet -osiossa on lisätty kursivoidulla tekstillä esimerkkejä käytännön tilanteista, joissa kyseinen tapaperinne saattaa vaikuttaa tai näkyä käytännön työssä. Mukaan on nostettu myös esimerkkejä romanitaustaisten lasten ja nuorten arkeen liittyvistä tilanteista silloin, kun heillä on asiakkuus lasten sijaishuollossa.

Romaniperhetyöprojektissa perhetyöpalvelun vaikuttavuus perustui siihen, että perhetyön toteutuksesta vastasivat romanitaustaiset työntekijät. Asiakkailta kerätyistä palautteista saadun tiedon mukaan asiakasperheistä 94% (N=51) koki romanitaustaisen työntekijän erityisen tärkeäksi. Yhteistyökumppaneilta saadun palautteen mukaan romanikulttuurituntemuksen asiantuntijuudella nähtiin olevan erittäin suuri merkitys perhetyön vaikuttavuuden lisäämisessä.

Romaniperhetyömallin vieminen käytäntöön vakiintuneena toimintatapana toteuttaa pidemmällä tähtäimellä romaniväestöön kuuluvien asiakkaiden ja myös romanitaustaisten työntekijöiden eriarvoisuuden vähentämisen ja osallisuuden lisäämisen tavoitetta sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla.

Romanilähtöisen perhetyön tausta ja tarve

Tarve romanilähtöisen perhetyömallin kehittämisestä nousi vahvasti esiin 2010-luvulla. Romano Missio ry sai useita yhteydenottoja lastensuojelun, sosiaalityön, koulujen ja romaniasiakkaiden kautta, joissa tuotiin esiin romaniperheiden arkeen liittyviä haasteita ja tuen tarpeita. Tarpeet sisälsivät konsulttiopyyntöjä sekä pyyntöjä osallistua romaniasiakkaita koskeviin neuvotteluihin ja tapaamisiin. Taustalla oli selkeästi nähtävissä tietämättömyys romanikulttuurista ja sen tuomista erityispiirteistä sosiaalialan asiakkuudessa. Romaniasiakkaiden palvelukokemuksia värityivät eriarvoisuuden kokemukset sekä tunne siitä, että heidän tuen tarpeitaan ei ymmärretä riittävällä ja oikealla tavalla. Asiakkaat sanoittivat ongelmaa toteamalla, että yhteinen kieli puuttuu. Tilanne johti palvelun tarpeen ja tuotetun palvelun kohtaamattomuuteen.

Myös romaninuorten syrjäytymiskehitys näyttäytyi katukuvassa ja ilmeni vahvasti esimerkiksi koulupoissaoloina. Tilanne kuvasti paitsi perheiden sisäisiä ongelmia myös romaniväestön heikkoa luottamusta lastensuojelua ja sosiaalitoimea kohtaan. Monet kokivat, että heidän tarpeitaan ei kuulla eikä ymmärretä palvelujärjestelmässä. Huonot kokemukset vaikuttivat helposti siten, ettei apua uskallettu hakea ajoissa ja tilanteet kärjistyivät.

Tutkija Teemu Vauhkonen¹ on todennut: ”Huono-osaisuus ei pohjaudu materiaaliseen eriarvoisuuteen vaan arvojen, asenteiden, motivaation ja tottumusten periytymiseen”. Tämä ajatus saa vahvistusta, kun tarkastellaan romanien historiaa sekä yhteiskunnassa edelleen vallitsevia ennakkoluuloja ja asenteita. Monilla romaneilla on hyvin vahvana kokemus siitä, että usein vuorovaikutuksessa pääväestön kanssa ollaan altavastajan asemassa. Romanin on lähes päivittäin nujerrettava ennakkoluuloja ja osoitettava olevansa luottamuksen arvoinen. Voidaan siis sanoa, että etninen tausta on yhdessä historian tapahtumien ja nykypäivän asenteiden kautta luonut mahdollisuuksien epätasapainon, joka näyttäytyy siten, että samanlaisen sosioekonomisen taustan omaavan pääväestöön tai romaniyhteisöön kuuluvan mahdollisuudet ovat täysin erilaiset. Tämä mahdollisuuksien

epätasapaino näkyy esimerkiksi työharjoittelu- tai työpaikan saamisen mahdollisuuksissa.

Suomen romanipoliittisen ohjelman yhtenä periaatteena on tuoda romanien osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen osaksi yhteiskunnan kaikkien palveluntuottajien toimintaperiaatteita. Tämän periaatteen toteuttamisessa tarvitaan romaniväestön olosuhteiden ja tarpeiden näkyväksi tuomista sekä yhdenvertaisuutta estävien tekijöiden tunnistamista ja niiden poistamista. Ohjelmassa korostetaan myös romaniyhteisössä henkilön sosiaalista asemaa määrittäväksi tekijöiksi ikää ja sukupuolta, joihin liittyy vahvoja kulttuurisia tapoja ja joiden tunteminen on tarpeen palveluja toteutettaessa ja kehitettäessä.²

Näiden tavoitteiden ohjaamana Eväitä arkeen -romaniperhetyöprojekti teki toimintakaudellaan mittavaa yhteistyötä eri viranomais tahojen ja muiden sidosryhmien kanssa toteuttaen useita luento- ja keskustelutilaisuuksia, joiden tarkoituksena oli tiedottaa romanikulttuurin erityispiirteiden huomioon ottamisesta sosiaalipalveluissa.

Veera -perhetyömalli

Romano Missio ry päätti osaltaan vastata tähän haasteeseen käynnistämällä Eväitä arkeen -romaniperhetyöprojektin vuonna 2017. Projektin toiminnan tarkoituksena oli käytännön perhetyön toteuttamisen myötä kartoittaa tietoa romaniperheiden haasteista ja tuen tarpeista, arvioida saatua tietoa ja toiminnan vaikuttavuutta sekä kehittää työmenetelmiä ja toimintatapoja.

Tietoa kerättiin tekemällä perhetyötä perheissä ja keräämällä asiakasperheiltä sekä yhteistyökumppaneina olevilta viranomaisilta palautetta. Perhetyön tuloksellisuuden mittarina olivat konkreettiset muutokset perheissä esim. harrastustoiminnan aloittaminen, koulupoissaolojen vähentyminen, lastensuojelun asiakkuuden päättymisen sekä lastensuojeluilmoitusten vähentyminen.

Projektin toiminnan tuloksena kehitettiin Veera -perhetyömalli, jonka tavoitteena on tarjota romaniperheille kulttuurisensitiivinen tuki elämänhallinnan vahvistamiseksi. Veera -työmalli on osa Romano Missio ry:n tuoteperheittä aiempien rikostaustaisille romaninaisille ja -miehille kehitettyjen Voiva- ja Voitto -työmallien rinnalla. Työmallin nimitys pohjautuu romaniperhetyön ideologiaan sisältäen seuraavat arvot: Voimaannuttava, eheyttävä, edistysellinen, romaneita arvostava perhetyömalli. Veera -nimitys saa lisäarvonsa myös siitä, että *veera* on romanikielen sana, jonka suomennos on *arvo*.

ROMANIEEN HISTORIA

Tuula Åkerlund

Nykytilanne

Romanit ovat suomalainen kieli- ja kulttuurivähemmistö, joka on asunut Suomessa yli 500 vuotta. Romaneita arvioidaan olevan Suomessa n. 10 000. Ruotsin puolella elää n. 3000 Suomen romania. Romaneja arvioidaan olevan Euroopassa n 10-15 miljoonaa.

Suurin osa Suomen romaneista kuuluu luterilaiseen kirkkoon. Romanit ovat Suomen kansalaisia ja heillä on yhtäläiset kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet. Romaneilla on suomalaisten kanssa lähes 500 -vuotinen yhteinen elämän taival, mutta myös suomalaisten vaiheista poikkeava vanhempi historia.

Suomen romanit osallistuivat Suomen käymiin sotiin ja ovat osaltaan antaneet uhrinsa Suomen itsenäisyyden puolustamisessa. Vähäisestä määrästä huolimatta romanit ovat pystyneet säilyttämään omaleimaisuutensa ja vanhan kulttuuriperintensä. Romanien asema historiallisena, perinteisenä vähemmistönä on turvattu vuoden 2000 perustuslaissa.

Romanien taival historian valossa

Ymmärtääksemme romanikansaa paremmin, on romanien historian tunteminen epäilemättä välttämätöntä. Romanikansan historiallinen taival on ollut pitkä ja traaginen. Romanit ovat eläneet hajaantuneena eri puolella Eurooppaa lähes tuhat vuotta. Romanikulttuurin uhkana on aina ollut tuhoamis- ja hävittämispyrkimysten ohella sulauttamisvaatimukset. Valtio toisensa jälkeen sääti lakeja romanien karkottamiseksi ja tuhoamiseksi. Heiltä puuttui kaikkialla ihmisoikeudet. Lakeihin sisältyi monesti myös kuolemanrangaistus. Heillä todellakin oli miekka edessä ja miekka takana. Tuskin mikään kansa voi kulkea vastaavien kokemusten kautta ilman, että ne jättävät sen kulttuuriin, arvoihin, asenteisiin ja kasvatustavoitteisiin syviä jälkiä.

Tulo Eurooppaan

Romanien tulosta Eurooppaan on säilynyt historiallisesti luotettavia asiakirjoja. Ensimmäisiä mainintoja romaneista Euroopassa on löydetty Kreetalta erään Simon Simoniksen matkakertomuksesta vuodelta 1311. Euroopassa vallitsi 1300-luvulla feodaalijärjestelmä, mikä perustui tarkkaan säätyjakoon. Romanit eivät uusina maahantulijoina ”mahtuneet” sisälle läänityslaitokseen perustuvaa säätyhierarkiaan, vaan jäivät yhteiskuntaluokkien ulkopuolelle. He törmäsivät suuriin ongelmiin. Romanit poikkesivat ulkonäöltään, tapakulttuuriltaan ja kieleltään pääväestöstä niin paljon, että heitä alettiin vainota vääräuskoisina kerettiläisinä. Maasta karkottamiset olivat jatkuvia tapahtumia. Esimerkiksi Saksassa kuka tahansa sai tappaa romanin. Espanjassa heitä odottivat polttoroviot ja mestaus. Maissa, joissa heidät hyväksyttiin, heidät sulautettiin väkivallalla muuhun väestöön.

Osaltaan myös sekavat taloudelliset ja poliittiset olot pakottivat romanit siirtymään paikasta toiseen harjoittamaan elinkeinojaan. He olivat jo tällöin seppiä, kädestä ennustajia, hevoskauppiaita ja eläinten näyttäjiä. Tuorein romaneja kosketanut vainojen kausi oli 2. maailmansodan aikana. Romaneja tuhoutui kaasukammioissa ja keskitysleireillä tutkijoiden arvioiden mukaan 600 000 – 2 000 000. Keskitysleireillä tuhoitiin monien maiden esim. Hollannin, Luxemburgin, Viron ja Liettuan romaniväestö lähes kokonaan.

Vainoista ja vaikeuksista huolimatta romanit ovat pystyneet säilyttämään kulttuurinsa erityispiirteet hämmästyttävän hyvin.

Romanit Suomessa

Ensimmäiset kirjalliset maininnat romanien saapumisesta Suomeen ovat 1500-luvulta, jolloin Suomi kuului Ruotsin kuningaskuntaan. Romanien oletetaan saapuneen Suomeen pääasiallisesti Ruotsin kautta. Ruotsi-Suomen hallitusvalta suhtautui romaneihin kielteisesti. Romaneilta evättiin kirkolliset toimitukset, lapsia ei kastettu, avioliittoon ei vihitty, vainajia ei saanut haudata siunattuun maahan, jopa sairaanhoito kiellettiin. Suomen muuttuessa vuonna 1809 Venäjän keisarikunnan suurruhtinaskunnaksi tavoitteeksi tuli romanien sulauttaminen ja valvominen. Vasta viime vuosisadalla romanien elinolojen kohentamiseen alettiin vähitellen kiinnittää huomiota.

Suomalainen yhteiskunnan elinkeinoelämän murros alkoi 1900-luvun puolivälin jälkeen. Entiset elinkeinot eivät enää elättäneet maaseudulla. Teollistumisen myötä muuttoliike maalta kaupunkeihin alkoi. Yhteiskunnan muutos heijastui myös romaniväestöön ja suuri osa heistä muutti maaseudulta kaupunkeihin. Viimeisten vuosikymmenien aikana romanien aineellinen hyvinvointi on parantunut, mutta yhä eletään voimakasta murrosvaihetta.

Romanikieli ja ”salakielen” funktio

Viime vuosisadan alussa monissa Euroopan maissa, mm. Suomessa, virallisen politiikan tavoite oli pakkosulauttaminen. Yhtenä keinona tälle tavoitteelle nähtiin romanikielen ja -kulttuurin tuhoaminen. Koska romanit vielä toisen maailmansodan aikoihin olivat Suomessa suurimmilta osin kiertäviä, he olivat hyvin riippuvaisia maatalousväestön avusta, esimerkiksi yösijan saamisesta talviaikaan.

Romanikielen käyttämiseen suhtauduttiin kuitenkin epäluuloisesti ja usein lupa yöpyä saatiin sillä ehdolla, että romanikieltä ei puhuttu. Perhe joutui elämään ulkopuolisten keskellä. Kun omaa kotia ei ollut, elettiin toisten armoilla. Kuitenkin ainoa mahdollisuus keskustella perheen sisäisistä asioista ja saada kodintuntu oli käyttää omaa kieltä. Tilanne oli ristiriitainen. Tämä johti siihen, että romanit joutuivat väkisin varomaan ja välttämään omalla kielellä puhumista. Vainotun historian taustojen vuoksi vanhemmat romanit ajattelivat myös usein, että mitä vähemmän ulkopuoliset tietävät ryhmästä, sen tavoista ja kielestä, sitä vähemmän he voivat ryhmää vahingoittaa. Siksi kieltä ei ole haluttu opettaa ryhmän ulkopuolisille.

Romanikieli oli vuosisatojen ajan syrjityn vähemmistön ainoa omaisuus. Kielellä ei ollut asemaa eikä arvoa ulkopuolisten silmissä. Vähitellen romanikielen arvo on tunnustettu ja huomioitu myös lainsäädännössä.

Romaniväestön koulutusperinne

Romaneilta on puuttunut koulutusperinne. Toisaalta ei suomalaisessa maatalousyhteisössäkään koulutusta osattu aikaisemmin kovasti arvostaa, vaan ammatit opittiin isältä pojalle ja äidiltä tytölle. Suomalainen yhteiskuntarakenne muuttui kuitenkin yllättävän nopeasti ja muutamassa vuosikymmenessä tekniikka ja teknologia muuttivat maamme. Muutos ei saavuttanut romaneja

niin nopeasti. Osa kulki vielä 1960-luvulle asti ilman vakituista kotia talosta taloon. Ei siinä kouluja ehtinyt ajatella, kova työ oli saada perheelle jokapäiväinen leipä ja katto yöksi pään päälle.

Koulutusta oli mahdotonta saada kiesien päällä kulkiessa. Vasta reilu 60-70 vuotta romanit ovat asuneet paikoillaan, siitä n. 40 vuotta kunnollisissa asunnoissa. Koulutusta vieroksuttiin myös osittain siitä syystä, että sen koettiin välittävän vain pääväestön arvoja; romanit joutuivat ottamaan koulun tarjoamat vaihtoehdot annettuina. Romanien arvomaailma on ollut määrättyissä asioissa erilainen kuin enemmistön. Osittain näistäkin syistä romanit eivät ole arvostaneet aikaisemmin koulusivistystä yhtä paljon kuin pääväestö. Ihmisen arvo ei ole ollut riippuvainen hänen saavutuksistaan ja urakehityksestä, vaan ihmisyyttä ja inhimillisyyttä on arvostettu: Millainen olet ihmisenä toista kohtaan, se on ollut sivistyksen mittari.

Vähitellen Suomen vähemmistöpolitiikka alkoi muuttua siten, että vähemmistön erityispiirteet alettiin ottaa huomioon uusissa suunnitelmissa. Hidasta, myönteisempää muutosta alkoi tapahtua myös koulutusjärjestelmän piirissä. Romanien peruskoulutukseen ja sen puutteisiin alettiin kiinnittää yhteiskunnan taholta yhä enemmän huomiota. Tänä päivänä onneksi jo ymmärretään romanien koulutukseen liittyvät kehittämistarpeet ja koulutuksen merkitys romanikulttuurin säilymisen kannalta.

1. OSA: KULTTUURI- JA TAPAPERINTEET

Tässä osassa kuvataan romanikulttuuria ja siihen liittyviä perinteisiä tapoja. On kuitenkin tärkeää huomata, että tapaperinteissä on nähtävissä eräänlaista liberalisoitumista, monet vanhat tavat ovat muokkautuneet ja joitakin vanhoja tapoja ei enää välttämättä noudateta. Yhteiskunta muuttuu, sen rakenteet ja toimintamuodot monimuotoistuvat, ihmisten rooli toimijoina, yksityisenä ihmisenä, perheen jäsenenä, työntekijöinä ja ryhmiensä edustajina muuttuvat. Samoin voidaan nähdä muutoksia romanikulttuurissa ja sen tapaperinteissä. On tärkeää ymmärtää, että kulttuurin ja tapaperinteiden noudattaminen ja soveltaminen ovat hyvin henkilökohtaisia ja yksilöllisiä valintoja. Kulttuuri- ja tapaperinteiden noudattamisen eroja selittäviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi henkilön perhetausta, yksilölliset arvo- ja moraalikäsitteet, maantieteelliseen asuinpaikkaan liittyvät erot sekä moninaiset elämänhallintaa vaikeuttavat haasteet.

ROMANIELÄMÄN JA KULTTUURIN KULMAKIVET

Romanien moraali ja tapakulttuuri ovat joiltakin osin yleisitämaista ja kristillistä perintöä. Romanit ovat vaeltaessaan omaksuneet monia uskonnollisia ja moraalisia käsitteitä kulttuureista, joissa he ovat olleet pidempään. Monia kristillisiä, vanhoja tapoja on jäljellä romanikulttuurissa, vaikka ne ovat hävinneet pääväestöltä.

Historia on muokannut pääväestön suhtautumista romaneihin ja myös romanien suhtautumista pääväestöön. Romaneihin kohdistuneet ennakkoluulot ja kielteiset asenteet ovat saaneet romanit tuntemaan itsensä toisen luokan kansalaisiksi. Yhteiskunnan kaikki arvot eivät ole saavuttaneet romaneja, koska heidän kokemuksensa osallisuudesta suhteessa pääväestöön ja yhteiskuntaan eivät ole toteutuneet. Oman turvallisuuden ja identiteetin suojeleminen on aikaansaanut voimakkaan yhteisön, jossa yhteisöllisyydellä on vahva merkitys.

Kulttuurisidonnaiset tavat ja käyttäytymisnormit liittyvät usein sosiaaliseen kontrolliin ja käyttäytyminen määrittää vahvasti romanin arvokäsitystä eli sitä, miten henkilöä arvostetaan yhteisön sisällä. Voidaankin sanoa, että sosioekonomiset tekijät eivät ole määrittäneet itsearvostusta tai muiden kanssaihminen, myös pääväestöön kuuluvien, arvoa romanin silmissä. Romanikulttuuri on ihmissuhde- ja tapakulttuuri, joka rakentuu perheen, suvun sekä yhteisön ympärille. On hyvä muistaa, että jokainen käsittää ja toteuttaa kulttuuria omalla tavallaan. Lisäksi jokaisessa perheessä vaikuttaa myös perheen sisäinen kulttuuri.

Pääväestö ja romanikulttuuri

Romanit eivät vaadi pääväestön edustajilta varsinaisesti omien käytös- ja pukeutumistapojen noudattamista. Hienotunteisuutta kuitenkin osoittaa, että sellainen pääväestön edustaja, joka työskentelee romanien kanssa, esim. leiriohjaaja, ottaa huomioon romanien käytös- ja pukeutumistapoja. Jos työntekijä on pukeutunut shortseihin, minihameeseen tai muuhun paljastavaan asuun vanhempien romanien läsnä ollessa, nuoremmat romanit saattavat olla hämillään. Romanikulttuuri ja tapaperinteet ovat arvoja, joita ei aina haluta jakaa ja selittää pääväestön edustajille, sillä kulttuurin ja tapaperinteiden vaaliminen yhteisön sisäisenä tietona on ollut suojauskeino syrjintää vastaan.

Romanikulttuurin murros

Oman näkökulmansa romanikulttuurin tarkasteluun tuo myös se, että kulttuuri elää muun yhteiskunnan tavoin voimakasta murroksen ja muutoksen aikaa. Perinteinen elämäntapa on alkanut muuttua ympäröivän maailman muutosten myötä. Kun vaeltaminen noin 60-70 vuotta sitten päättyi, se merkitsi samalla aivan uutta aikaa Suomen romanien elämässä. Kaikki nämä suuret muutokset

KULTTUURISTA

Vaikea määritellä

Jokaisen henkilökohtainen asia

Jokainen toteuttaa omalla tavallaan

Yhteisön kulttuuri ja perheen sisäinen kulttuuri

ROMANIKULTTUURI JA TAPAPERINNE

On jossain määrin hyvä tuntee, jotta tietoa voi hyödyntää omassa työssään.

Yksityiskohtien tunteminen ei ole tarpeellista. Riittää, että toimii aidosti, rehellisesti ja eettisten periaatteiden mukaisesti.

Kannattaa kysyä: "Onko jotain, mitä minun tulisi tietää kulttuuristasi?"

ovat tapahtuneet lähes kokonaan vain yhden sukupolven aikana. Paikoilleen asettuminen vuosisatojen kiertämisen sijaan on sekin vaatinut opettelemista. Kulttuurin murros näkyy myös muutoksena yhteisöllisyyden merkityksessä ja kokemuksissa. Aikaisemmin suvun tiivis yhteys suojeli sen jäseniä. Nyt yhteiskunnan muutokset ovat muuttaneet myös romaniperheiden rakenteita ja perhemallin muutos on jossain määrin heikentänyt yhteisöllisyyttä. Lisäksi kulttuurin murros voi näkyä vapaampana tapana elää kulttuurin sisällä.

Toisinaan sosiaalialan palveluissa toimivat ammattilaiset saattavat kyseenalaistaa kulttuuriin liittyvää perustelua tuen tarpeellisuudesta päätettäessä. Jos tällainen kysymys herää, voidaan jossain tapauksissa myös esittää vastakysymyksenä, onko palvelujärjestelmä epäonnistunut perustehtävässään tuen ja perusturvan antajana. Pohdinta ”kulttuurin väärinkäytöstä palveluja hakiessa” on useimmiten ammattilaisten tietämättömyyttä siitä, miten vahvana kulttuuri- ja tapaperinteet voivat näyttäytyä ihmisen elämässä. On huomattava, että henkilöllä, jonka elämänhallintataidot ja toimintakyky ovat pitkät tai lyhytaikaisesti alentuneet, voivat myös kulttuurin ja tapojen määrittävät toimintatavat muuttua tai saada uuden merkityksen. Jokin kulttuuriin liittyvä seikka voi heikentyä ja toinen osa-alue voimistua. Käytännössä voi näyttää siltä, että henkilö elää täysin kulttuurin ja tapaperinteiden ulkopuolella, mutta haluaa noudattaa jotakin tapaperinnettä erittäin vahvasti ja hakee sen toteuttamiseksi apua. Näissä tilanteissa onkin ymmärrettävä, että kyseessä ei ole kulttuurin väärinkäyttö, vaan epätoivoinen tarve säilyttää ja pitää kiinni edes jostakin omaa identiteettiä tukevasta elementistä.

Romanielämän ja -kulttuurin kulmakivet

Huolimatta vaikeuksien värittämästä historiasta, tai osittain ehkä sen vuoksi, kulttuuri- ja tapaperinteet ovat säilyneet Suomessa melko voimakkaina. Tapaperinne on melko yhtenäinen, vaikka romanikulttuurin perinteisiin sitoutuminen vaihtelee suvuittain ja yksilöittäin.

ROMANIKULTTUURIN KULMAKIVET

Oma kieli
Vanhempien kunnioittaminen
Suvun ja perheen yhteenkuuluvuus
Yhteisöllisyys
Perinteinen pukeutuminen
Puhtaus- ja häveliäisyystavat
Oikeuskäsitys

Yhteisöllisyys osana kulttuuria

Romanikulttuurin ymmärtämiseksi on tärkeää tiedostaa, että kulttuuri rakentuu perheen, suvun ja yhteisön ympärille. Kaikkia vähemmistökulttuureja yhdistävät eräät seikat, kuten yhteenkuuluvuuden tunne, me-henki ja solidaarisuus yhteisön muita jäseniä kohtaan. Kulttuurissa korostuvat myös voimakkaasti ihmissuhteet, tavat ja vanhat perinteet. Myös sijaishuollossa olevalle lapselle tulisi antaa mahdollisuus osallistua romaniyhteisön tapahtumiin kuten esim. hautajaisiin, seurakunnan tilaisuuksiin tai romaninuorten kerhoihin.

YHTEISÖLLISYYS

Vahvistaa romani-identiteettiä
Muodostaa turvaverkon yhteisön jäsenille
Laaja perhekäsitys, ydinperheen lisäksi lähisuku
Yhteydenpito romanien kesken tärkeää
Yhteisöllisyyttä tukevat erilaiset tilaisuudet

Uskonto

Suurin osa romaneista kuuluu evankelisluterilaiseen kirkkoon. Erityisesti heluntailaisuus ja vapaakirkko ovat romanien keskuudessa vahvasti edustettuna.¹ Vaikka perhe ei olisi ns. uskovainen, hengellisiin asioihin suhtaudutaan silti kunnioituksella. Uskonnollisuudesta ja uskosta keskustellaan avoimesti. Ateismi on romanien keskuudessa todella harvinaista.

– Sijaishuollon asiakkaana olevalle lapselle ja nuorelle olisi hyvä tarjota mahdollisuus osallistua halutessaan hengellisiin tilaisuuksiin.

TAPAPERINTEET

Aito ja oikea romanikulttuuri painottaa hyviä käytöstapoja ja kaikkien ihmisten kanssa toimeen tulemistä. Romanit pahoittelevat sitä, että usein pääväestö luokittelee romanikulttuuriin kuuluvaksi sen, jos joku yksilö käyttäytyy huonosti. Päihteiden käyttö tai väkivaltainen käytös eivät ole osa romanikulttuuria tai tapaperinteitä, vaan yksilön henkilökohtainen valinta, jonka taustalla on usein erilaisia elämänhallintaongelmia.

¹ Vast vastensa 2007, 44

Tervehtiminen

Romanit eivät tervehdi toisiaan kädestä eivätkä esittele itseään sukunimeltä. Kuuluva tervehdys ovella varmistaa sen, että jokainen huoneessa olija tulee tervehdityksi samaan aikaan. Romanit sanovat tuntemattomillekin romaneille päivää ja jos on aikaa, vaihtavat kuulumisia.

Romanit eivät kättele toisiaan, mutta pääväestön edustajia kyllä

Vanhempien ihmisten kunnioittaminen

Vanhempien ihmisten kunnioittaminen on romanikulttuurin perusta. Suurin osa tavoista ja sääöksistä on jollain tavalla sidoksissa vanhempien ihmisten kunnioittamiseen. Vanhukset koetaan elämäkokemuksensa tähden henkisenä pääomana, rikkautena. Vanhempien ihmisten kunnioitus ilmenee säädyllisenä pukeutumisena ja kunnioittavana puhuttelutapana. Vanhojen

kunnioittaminen edellyttää siis tiettyjen tapojen noudattamista. Nuorempi romani ei voi asua vanhemman romanin yläpuolella, sillä nuoremman ei ole kohdeltiasta asua tai oleskella vanhemman yläpuolella. Aiemmin suku huolehti yleensä vanhuksistaan pyrkien hoitamaan heidät perheen keskuudessa niin pitkään kuin se terveydelliset seikat huomioiden oli mahdollista. Ny-

kyään vanhukset asuvat enemmän omissa asuinnoissaan ja hoitokodeissa, joissa sukulaiset käyvät heitä auttamassa ja tapaamassa.

Häveliäisyys ja siveellisyys

Moraalikäsitykset liittyvät siveyteen ja häveliäisyyteen, jotka nähdään osana vanhemman kunnioittamista. Moraalikäsitykset määrittävät siten tapaa puhua ja käyttäytyä. Nuori ei halua olla vajavaisesti pukeutunut eikä puhua sopimattomia vanhempien läsnä ollessa. Seurustelevat nuoret eivät esim. haile tai istu lähekkäin vanhempien ihmisten ollessa paikalla. Samaa sukupolvea tai hieman vanhemmat valmentavat nuoria näissä elämän kysymyksissä. Käyttäytyminen sisältää myös häpeämisen eleitä, joilla osoitetaan kunnioitusta toista kohtaan. Tällainen kunnioittamiseen liittyvä ele voi olla esimerkiksi

Suurin osa tapaperinteistä liittyy vanhempien kunnioittamiseen. Noudatetaan häveliäisyyteen liittyviä pukeutumis-, käyttäytymis- ja puhetapoja. Vanhempia ihmisiä teititellään. Lapset kutsuvat vanhempiaan nimellä

poistuminen paikalta, jos puheeksi nousee häveliäisyyttä rikkovat aiheet, tai lievempänä eleenä pään painaminen alas.

Vanhemmalla tarkoitetaan tässä yhteydessä sekä nuoren omia vanhempia ja muita iältään vanhempia romanihenkilöitä.

– Nuoren omat vanhemmat eivät yleensä ohjaa ja valista nuorta murrosiän fyysisistä muutoksista, seurustelusta tai seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Ohjausta voi antaa samaa sukupolvea oleva hieman vanhempi nuori tai pääväestön edustaja. Myös koulun antamalla terveyskasvatuksella on suuri merkitys.

– Häveliäisyys voi näyttäytyä viranomaisneuvotteluissa tai muissa tilanteissa, joissa romaninuori on yhdessä vanhempiensa kanssa. Siten esimerkiksi murrosiän tuomista fyysisistä muutoksista tai seksuaalisuuteen liittyvistä aiheista ei voida puhua vanhempien läsnä ollessa.

– Kaikista yllä mainituista voidaan puhua romaninuoren kanssa silloin, kun vanhemmat tai muita vanhempia romanihenkilöitä ei ole läsnä (huomioiden nuoren yksilöllisyys ja itsemääräämisoikeus).

– Romanivanhemmille voidaan kertoa nuoresta yllä mainittuja asioita silloin, kun romaninuori ei ole paikalla (huomioiden nuoren oikeudet).

– Seurusteleminen on häveliäisyyteen liittyvä asia ja siksi sitä ei tuoda julkisesti esille.

– Asiakasneuvotteluissa on hyvä tietää, että eri ikäiset romanit eivät voi keskustella kaikista asioista yhdessä ollessaan. (Koskee myös vanhempi -lapsi suhdetta alkaen lapsen teini-iästä.)

Kunniakäsitys

Yhteisön piirissä tapahtuvia väärinkäytöksiä käsitellään romaninyhteisön sisällä ja syyllinen saa yhteisön vanhimpien päättämän seuraamuksen, joka on yleensä moraalinen, tietynlainen maineen menetys. Tämä voi näyttäytyä mitättömänä rangaistuksena, mutta todellisuudessa sen teho on suuri. Romaninyhteisössä kunniakäsitys toista romania kohtaan on ollut erittäin korostunut. Myös lähiomaisten maine saattaa kärsiä rikkomuksen vuoksi. Seuraamuksen kollektiivisuus johtuu yhteisön normeista, jotka velvoittavat ottamaan vastuuta omaisista ja heidän teoistaan.

ERITYISJÄRJESTELYJÄ VAATIVAT PUHEENAIHEET

- Seksuaalisuus
- Seurustelu
- Murrosiän tuomat muutokset
- Raskaus
- Kaltoinkohtelun selvittäminen

KUNNIAKÄSITYS

Toisen ihmisen arvostaminen
Moraalinen vastuu itsestä ja suvusta
Romanihenkilö edustaa koko sukua
Vastuu omasta ja kollektiivisesti
myös läheisten väärästä teosta
Huono käytös aiheuttaa häpeää
koko suvulle

Kunniakäsityksen ymmärtämiseksi on tarkasteltava häpeän tunnetta. Häpeän -tunteella on romanikulttuurissa erilainen merkitys verrattuna suomalaiseen kulttuuriin. Yksilöllisyyttä korostavissa kulttuureissa häpeä mielletään sosiaalisia suhteita ja itsetuntoa uhkaavaksi negatiiviseksi tunteeksi.¹ Moraalisen rikkomuksen katsotaan aiheuttavan syyllisyyttä ja huonoa omaatuntoa.² Romanikulttuurissa häpeän tunne on taas yhteisöllisyyttä ja yhteisöä säilyttävä sekä toisen

ihmisen huomioon ottamisesta kertova tunne. Moraalisen rikkomuksen seurauksena koetaan häpeää ja pelkoa oman sekä sosiaalisen ryhmän arvon menettamisestä muiden silmissä.³ Häveliäisyydellä osoitetaan siten kunnioitusta toista romanian kohtaan.

Väistämisvelvollisuus ja muuttolupa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on todennut, että tapakulttuurista nouseva muuttolupa ja väistämisvelvollisuus ovat yksilön oikeuksien kannalta ongelmallisia ja saattavat aiheuttaa arkeen suurta ahdinkoa.⁴ Ympäristöministeriön raportissa Romanien asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys vuodelta 2018 selvitettiin romanien kokemuksia yhdenvertaisuuden toteutumisesta asunnon saamisen ja asumisen näkökulmasta.⁵ Haastatelluista romaneista osa koki muuttolupakäytännön arkea vahingoittavana sekä nykyaikaan sopimattomana määräyksenä. Vaikka asuinpaikan valinta on perustuslaillinen oikeus, romanit yleensä noudattavat väistämis- ja muuttolupa-velvoitetta, jotta erimielisyyksiltä romaniyhteisön sisällä välttyttäisiin.⁶ Osittain taustalla voi olla myös se, että kyseessä on pitkään voimassa ollut toimintatapa.

Julkisuudessa joidenkin romanien keskinäiset yhteenotot ovat saaneet virheellisiä nimityksiä. Perinteisesti romanien keskuudessa on toiminut väistämis- ja välttämisperiaate. Jos toiselle on aiheutettu vakavaa vahinkoa, syyllinen ja hänen lähiomaisensa ovat pyrkineet välttämään kaikin keinoin vahingon kärsineitä. Syyllisen osapuolen lähin suku

1 Kokkonen 2010, 144

2 Silfver-Kuhalampi & Helkama 2012, 386

3 Silfver-Kuhalampi & Helkama 2012, 386

4 Yhdenvertaisuusvaltuutettu

5 Romanien asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys 2018, 53

6 Romanien asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys 2018, 53

muuttaa muualle niin kauaksi aikaa, että asia sovitellaan tai unohdetaan. Väistämisvelvollisuus koskee perinteisesti tilanteita, joihin liittyy henkirikos.

– Väistämisvelvollisuus on otettava huomioon asuntoasioissa, sillä suvut eivät voi asua samalla alueella, jos heillä on väistämisvelvollisuus.

– Toisinaan myös lasten sijaishuoltopaikkaa valitessa ns. väistämisvelvollisuus voi nousta esiin. Vaikka perhe kokisi, että sijoituspaikka on kaikin puolin hyvä heidän lapselleen, voi heille olla mahdotonta vierailla lapsen luona väistämisvelvollisuuden vuoksi.

– Sijaishuoltopaikkaa mietittäessä on hyvä kertoa lapsen vanhemmalle, että ko. paikassa on toinen romanilapsi. Tiedon voi antaa yleisesti, salassapitovelvoitetta rikkomatta, sillä vanhempi pystyy omien verkostojensa avulla selvittämään, kenestä on kyse.

– On huomattava, että väistämisvelvollisuus on harvinainen velvoite, mutta esiintyessään asiakkaan kertoma tulee ottaa vakavasti.

Toisinaan muuttolupa sekoitetaan väistämisvelvollisuuteen ja on huomattava, että ne eivät liity toisiinsa. Muuttoluvan saaminen liittyy tilanteisiin, joissa henkilö haluaa muuttaa toiselle paikkakunnalle. Tällöin hänen tulee olla yhteydessä kyseisellä alueella pitkäjaksoisesti asuneisiin romaneihin ja pyytää lupa alueelle muuttamiselle. Usein romanisuvut ovat asuneet samoilla alueilla jo pitkään ja saavuttaneet määrätyn aseman pääväestöön keskuudessa. Negatiiviset ennakkoluulot ja asenteet ovat jossain määrin voitettu ja rinnakkaiselo naapureiden sekä alueella toimivien palveluntuottajien kanssa sujuvat. Tämän tilanteen ei haluta muuttuvan ja siksi ei toivota, että alueelle muuttaisi henkilöitä, jotka ehkä toimisivat romaniyhteisön tai pääväestön normien vastaisesti.

Puhtaustavat

Romanikulttuuriin kuuluu tarkkoja puhtauteen ja häveliäisyyteen liittyviä tapoja. Kiertävää elämää viettäessään heidän on ollut pakko pyrkiä huolehtimaan puhtaudesta niin hyvin kuin mahdollista. Toisaalta tavat ovat ylläpitäneet sisäistä järjestystä ja yhtenäisyyttä.

KÄSIEN PESU

Aamulla
Saunan jälkeen
Ennen ateriala
Ennen kahvipöytään asettumista
Käsiä ei pestä keittiössä

VAATTEIDEN PESU

lakkäämpien ja nuorten vaatteet pestään aina erikseen

Puhtauteen liittyvät tavat toimivat myös elämän ohjeina ja niillä on merkitystä myös kaikessa päivittäisessä toiminnassa. Ne koskevat kaikkea toimintaa astioiden ja ruokatarvikkeiden käsittelystä pyykinpesuun, vaate-tukseen, eri sukupolvien väliseen kanssakäymiseen sekä ruokaan ja ruokailuvälineisiin.

Esimerkiksi astioita ja ruokaa ei laiteta sellaisiin paikkoihin, joissa istutaan tai kävellään. Pöytärievulla ei pyyhitä tuolia tai

lattiaa, niille on omat riepunsa. Keittiön astiapyyhkeitä, pöytäliinoja ym. ei pestä samassa koneessa kuin muu pyykki, vaan ne pestään keittiön pesualtaassa tai niille erikseen varatussa vadissa. Pyykkiä pestäessä vanhusten ja lasten vaatteet pestään aina erikseen.

KEITTIÖHYGIENIA

Keittiö on puhdas tila
Keittiörätillä pyyhitään vain keittiön pöytä ja tasot
Keittiön tuolit pyyhitään muulla rätillä
Keittiön pyyhkeet pestään erillään muusta pyykistä
Ruokakasseja ei lasketa tuoleille tai lattialle

Käsien pesu on tärkeää. Aina, ennen kuin ollaan tekemisissä ruuan tai astioiden kanssa, pestään kädet. Aamulla pukeutumisen jälkeen pestään kädet. Käsien pesu tapahtuu aina kylpyhuoneessa, ei keittiön pesualtaan ääressä.

Muiden vuoteella ei istuta, ei ainakaan vanhempien ihmisten. Ruokakassia ei laiteta lat-

tialle, vaan se viedään suoraan keittiön pöydälle. Sellaisia tavaroita, jotka toisinaan saattavat olla tuolilla tai lattialla, ei nosteta pöydälle, esimerkiksi käsilaukkuja ja leluja. Lapset oppivat jo pieninä, että jalkoja ja lattialla olevia tavaroita ei laiteta pöydälle.

Puhtaus käsitetään siten sekä fyysisenä että symbolisena puhtautena. Työntekijän kannattaakin kysyä vieraillessaan romaniperheessä, mihin hän voi laittaa esim. tuomansa tavarat, jottei hän aiheuta hämmennystä käyttäytymisellään.

Pukeutuminen

Romanien tapakulttuuri korostaa yhtenäisyyttä. Vaatetus ilmentää romaniväestön omaleimaisuutta ja kulttuuria. Näkyvin ulkoinen tunnusmerkki on romaninaisen perinteinen puku. Suomalaisen romaninaisen asu on ainutlaatuinen,

samanlaista asua ei ole käytössä muualla. Ei ole samantekevää, miten romaninainen pukeutuu, sillä hänen on otettava huomioon perinteiset tavat ja myös toisten ryhmään kuuluvien mielipiteet.

Kun työstä kasvaa neitonen, hän yleensä pukeutuu perinteiseen romaniasuun, joka on merkki muille hänen aikuistumisestaan. Tästä lähtien häntä kohdellaan aikuisena, ja hänellä on aikuisen oikeudet ja velvollisuudet. Usein jos tyttö on kasvanut yhteisössä, jossa melkein kaikilla naisilla on perinteinen asu, tuntuu nuoresta työstä luonnolliselta pukeutua siihen.

Vaikka romanipuku sinänsä ei teekään ihmisestä romania, se on kuitenkin yksi tärkeimmistä identiteetin vahvistajista. Jokainen tekee kuitenkin itse ratkaisunsa. Jos romaninainen ei pukeudu perinteiseen asuun, hän haluaa kuitenkin vanhojen romanien läsnä ollessa pukeutua kunnioittavasti säädyllyiseen asuun. Romaninaisen asu on siis arkipäivän vaatetus, joka ei estä koulutukseen tai työelämään osallistumista. Romaninainen voi myös käyttää erillistä työasua silloin, jos hän ei työssään kohtaa muita romaneja.

Romanimiehilläkin on omia pukeutumistapoja, vaikka ne eivät ole niin näkyviä kuin naisilla. Miehet eivät esiinny vanhempien romanien aikana lyhyt-hihaisessa paidassa eivätkä pelkässä paidassa ja housuissa. Kauluspaidan päällä pidetään joko liiviä, takkia tai puseroa. Yläosan vaate voi olla minkä värinen tahansa eikä materiaalillakaan ole väliä. Miehet käyttävät yleensä tummia suorja housuja.

Seurustelu ja perheen perustaminen

Nuorten seurustelu, yhteen muuttaminen ja lapsen odotusaika ovat määrättyssä mielessä häveliäisyyteen liittyviä asioita ja sen vuoksi niistä ei puhuta vanhempien romanien kuullen. Lapsen odotus peitellään mahdollisimman pitkään. Lapsi on toki toivottu asia, mutta se näytetään vasta, kun lapsi on maailmassa.

PUKEUTUMINEN

Suomalaisen romaninaisen asu on ainutlaatuinen
Vaikutteita 1900-luvun alun talonpoikaisnaisen asusta
Vaatetus perustuu vanhempien kunnioittamiseen ja vartalon peittämiseen
Romaninaisen tai -miehen ei ole soveliaasta esiintyä käsivarret tai nilkat paljaana

Romanityttö pukeutuu asuun n. 17-20 -vuotiaana
Romanipoika pukeutuu asuun n. 15-vuotiaana
Asu on merkki aikuistumisesta ja vahvistaa kulttuuri-identiteettiä
Asun kantaminen edellyttää tapakulttuurin noudattamista

Äidin tullessa vauvan kanssa kotiin, äiti voi keskittyä kuukauden ajan vauvan hoitoon, sillä muu perhe huolehtii keittiöaskareista. Kyseisenä aikana äiti ja vauva eivät tapaa isovanhempia tai muita vanhempia romaneja. Tämä tapa liittyy romanikulttuurin puhtaus- ja häveliäisyyskäsitteisiin.

Tavan toteuttaminen ja noudattaminen on kunkin äidin vapaasti päätettävissä. Silloin, jos kyseessä on yksinhuoltaja tai romaniäiti, jolla ei ole tukiverkkoa, voi pelkästään vauvaan keskittyminen olla haasteellista tai jopa mahdotonta. Monet romaniäidit kokevat kuitenkin tavan erittäin tärkeäksi ja kuvaavat sen noudattamisen olevan ikään kuin sisäänkirjoitettu toimintatapa, josta poikkeaminen tuntuisi mahdottomalta tai äärimmäisen vaikealta.

– Silloin, jos romaniäidin tukiverkko on suppea, on tärkeä ymmärtää, että ensimmäisenä kuukautena voi olla vaikea esimerkiksi käydä ruokaostoksilla.

Ensimmäisen kuukauden aikana kotipalvelu voi olla tarpeellinen tukimuoto!

Erotilanne

Toisinaan romaniperheissä ajaututaan tilanteisiin, jolloin vanhemmat huomaavat, että yhdessä oleminen ei enää ole mahdollista. Erotilanne aiheuttaa lähes aina jonkinlaisen kriisitilanteen perheissä. Kulttuurin sisäisenä käytäntönä on lasten siirtyminen isän huollettavaksi silloin, jos nainen eroaa puolisostaan toisen miehen vuoksi tai jos hän pian eron jälkeen ottaa uuden puolison.¹ Usein lasten hoidosta ja siitä, kenen hoitoon lapset jäävät, saadaan sovittua yhteisesti ja lapsen suhde molempiin vanhempiin säilyy. On kuitenkin myös tilanteita, jolloin ratkaisua ei saada sopuisasti aikaan. Ristiriita siitä, kenen hoidettavaksi lapset jäävät, voi näyttäytyä hyvin kuormittavana ja haavoittavana lapsille sekä myös vanhemmille. Lisäksi vanhemmilla saattaa olla muitakin huomattavia ongelmia elämässään, jotka vaikuttavat oman toiminnan arvostelukykyyn ja hallintaan.

¹ Vast vastensa 2007, 34

2. OSA: ROMANIASIAKAS PALVELUJÄRJESTELMISSÄ

Terveyspalvelut

Sairastamisella, terveyden kokemisella ja sosiaalisilla oloilla on suoranainen yhteys toisiinsa. Romanien aikaisemmat vaikeat olot, varsinkin huonot asunto-olosuhteet, heijastuvat jossain määrin vielä vanhemman sukupolven terveydentilaan. Aiemmin romanit eivät käyttäneet terveyspalveluja yhtä yleisesti kuin pääväestö, sillä terveydenhuoltopalveluihin suhtauduttiin torjuvasti osittain tiedonpuutteen vuoksi. Jokaisessa yhteisössä ja kulttuurissa on oma tapansa määritellä sairaus, terveys ja kuolema. Romani pitää itseään terveenä, jos hänen sairautensa ei vaikeuta hänen elämäänsä ratkaisevasti.¹ Joskus saatetaan olettaa virheellisesti, että romanikulttuuri kieltäisi esimerkiksi lapsen rokottamisen. Näin ei kuitenkaan ole, lapsen rokottamisesta päättää vanhempi itse.

Nykyään ja perhetyön näkökulmasta tarkasteltuna voidaan sanoa, että lapsiperheet käyttävät terveyspalveluja aiempaa luottavaisemmin ja laajemmin. Silloin kun romaniperhe on perhetyön asiakkuudessa, terveyspalveluiden käyttö voi olla puutteellista, koska perheen voimavaroja kuormittaa haasteellinen elämäntilanne: Äitiysneuvolan tukea raskausaikana ja neuvolan tukea lapsen syntymän jälkeen ei aina kyetä hyödyntämään, lapsen ikätarkastukset neuvolassa, hammastarkastukset tai rokotukset saattavat unohtua. Perhetyössä tulisikin tukea vanhempia huolehtimaan lasten terveyteen liittyvistä ennaltaehkäisevistä terveyspalveluista.

(Lisätietoa romaneista terveydenhoidon palveluissa löytyy Tuula Åkerlundin artikkelista Romanit terveyspalveluiden käyttäjinä osoitteesta <https://www.ensihoidontiedotus.fi/index.php/68-romanit-ja-terveyspalvelut>)

¹ Romanit ja terveyspalvelut

Varhaiskasvatus

Perinteisesti romanikulttuurissa on arvostettu lasten kotihoitoa. Osittain siihen on vaikuttanut myös vanhempien tarve suojella lapsia mahdollisimman pitkään ympäristöstä tulevilta ennakkoluuloilta ja asenteilta. Nykyään kuitenkin monet romanivanhemmat ovat työelämässä tai opiskelevat ja käyttävät varhaiskasvatuksen palveluja. Päivähoitopaikka voi olla perusteltu myös sosiaalisista syistä.¹

Opetushallituksen vuonna 2002 kartoituksessa todettiin, että romanilapsista vain 2 % on käynyt esikoulun.² Vuonna 2015 esikoulusta tuli lakisääteinen velvollisuus ja tilanne on muuttunut myös romanilasten osalta.

Haasteena joidenkin perhetyön asiakkuudessa olevissa perheissä voi olla elämänrytmin epäsäännöllisyys, jolloin lapsen vieminen päiväkotiin säännöllisesti ja sovittuun aikaan voi olla vaikeaa. Olisi tärkeää, että perheille kerrottaisiin tarkemmin, miksi päiväkodissa käynti on lapselle tärkeää. Esikoulun roolia kouluun valmistavana tahona tulisi myös korostaa.

Perusopetus

Perhetyön asiakkuudessa yhtenä haasteena saattaa näyttäytyä lasten ja nuorten oppimis- ja koulunkäyntivaikeudet. Jenny Juutin³ pro gradu -tutkielmasa vuodelta 2015 tutkimustulokset vahvistavat romaniperhetyössä havaittuja romanioppilaiden haasteita. Oppilailla voi olla puhutun ja kirjoitetun kielen ymmärtämisen vaikeutta, puolikielisyyttä, haasteita kotiläksyjen teossa ja vanhemmilla puutteelliset tiedot ja taidot ohjata sekä auttaa lasta läksyissä.⁴ Suurten poissaolomäärien syynä voidaan nähdä romanikulttuuriin liittyvät yhteisöllisyydestä johtuvat erilaiset perhesyyt, koettu kiusaaminen ja oppimisen vaikeudet. Suuret poissaolomäärät vaikuttavat siihen, etteivät kaikki romanioppilaat pysty luomaan vahvoja ystävyysuhteita ja heikot kaverisuhteet lisäävät ulkopuolisuuden tunnetta, mikä puolestaan voi ennestään lisätä poissaoloja. Poissaoloihin tulisikin puuttua varhaisessa vaiheessa tehokkaasti.

Koulun opettajien ja henkilökunnan romanikulttuuriin liittyvä tietämättömyys voi ymmärrettävästi näkyä pelkona ja epävarmuutena, joka heijastuu etäisenä suhtautumisena oppilaaseen ja vanhempiin. Tällöin koulun ja kodin välinen yhteistyö väistämättä kärsii. Romanikulttuuritietoutta tulisi kin lisätä esimerkiksi opettajakoulutukseen, kouluihin ja oppilaitoksiin.⁵

Lisäksi koulun ja kodin välistä yhteistyötä tulisi tukea ohjaamalla vanhempaa esimerkiksi koulun sähköisen yhteydenpitojärjestelmän käytössä sekä kannustamalla vanhempia avoimeen vuorovaikutukseen.

Lastensuojelu

Lastensuojelulaki velvoittaa huomioimaan lapsen kulttuuritaustan sijaishuollon paikkaa järjestettäessä sekä hoitoa toteutettaessa. Kulttuurista tai tapaperinteistä juontuvien vahvuuksien ja haasteiden tunnistamisen apuna voi hyödyntää Romaniperhetyön käsikirjaa ja esimerkiksi lähdeluettelossa mainittuja teoksia. Tarvittaessa voi olla myös yhteydessä valtakunnallisiin romanijärjestöihin, kuten Suomen Romaniyhdistys ry, Suomen Romanifoorumi ry, Elämä ja Valo ry ja Romano Missio ry.

Romaniperheiden näkökulmasta lastensuojelua kohtaan tunnetaan pelkoa ja luottamuksen puutetta. Apua ja tukea ei uskalleta hakea ajoissa esim. sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön muodossa, koska pelätään avunpyynnön

johtavan automaattisesti lapsen kiireelliseen sijoitukseen. Lisäksi asiakkuuden mukanaan tuoma syyllisyys ja häpeä voi olla esteenä avun hakemisessa.

Romanilapset ovat lastensuojelun asiakkaina samoista syistä kuin pääväestönkin lapset. Lastensuojelun asiakkuuteen johtavat tilanteet ovat aina yksilöllisiä, huolimatta siitä, että asiakkuuden kriteerit perustuvat lainsäädännössä määritettyyn lastensuojelun oikeuteen puuttua tilanteeseen. Puhutaan lapsen tai nuoren kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin sekä kasvu- ja kehittymismahdollisuuksien turvaamisesta ja olosuhteisiin puuttumisesta silloin, kun vanhempien kyky vastata näihin tarpeisiin on jostain syystä puutteellinen. Tilanteissa on toimittava vuorovaikutuksellisesti asiakasta osallistaen ja ymmärrettävä lapsen ja nuoren kehitykseen liittyvää teoriaperustaa. Lisäksi on tiedostettava perheen ja vanhempien merkitys lapsen elämässä silloinkin, kun vanhemmuus on ollut puutteellista. On myös nähtävä lapsen perheyhteisön ulkopuolella vaikuttavat sosiaaliset ympäristöt ja niiden vaikutukset. Työntekijällä on suuri vastuu huomioida edellä mainitut tekijät ja muodostaa niiden perusteella perusta luottamuksellisen suhteen luomiseksi asiakkaan kanssa.

Lapsen ja nuoren kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin tunnistaminen sekä tilanteeseen puuttuminen ovat jokaisen velvollisuus ja lainmääräämänä myös eri aloilla toimivien viranomaisten velvollisuus. Lapsen ja nuoren kaltoinkohtelua ovat perustarpeiden laiminlyönti, fyysinen ja henkinen väkivalta sekä seksuaalinen hyväksikäyttö. Kaltoinkohtelua on myös se, jos lapsi joutuu näkemään ja kohtaamaan muiden perheenjäsenten kokemaa väkivaltaa. Tilanteiden erilaisuus ja niiden seuraukset voivat näkyä esimerkiksi lapsen tai nuoren fyysisinä vammoina tai vaikka rajattomuutena vanhemman puutteellisten vanhemmuuden taitojen vuoksi. Tärkeintä on kyetä tunnistamaan tuen tarpeesta kertovat erilaiset signaalit ja tarttua niihin.

Lapsen oikeudesta erityiseen suojeluun on kirjattu kansalliseen lainsäädäntöön sekä myös Lapsen oikeuksien sopimukseen ja muihin kansainvälisiin lainkaltaisiin sopimuksiin, joihin Suomi on sitoutunut. Kun lastensuojelun tarve on tunnistettu, voi taustalla olla hyvin erilaisia tapahtumia ja olosuhteita. Sosiaalialan asiakastyössä on huomioitava lapsen ja nuoren sekä hänen vanhempansa tai muun huoltajansa yksilöllinen tilanne ja toiminnan ohjaavana ajatuksena on aina lapsen etu. Lastensuojelun periaatteisiin sisältyy lapsen ja hänen lähisuhteidensa kunnioittaminen ja tukeminen, joten lastensuojelun puuttuessa perheen autonomiaan pyritään aina valitsemaan pienin

mahdollinen, mutta riittävän tehokas interventio lapsen tilanteen parantamiseksi ja hänen etunsa turvaamiseksi.

Tuen tarpeiden määrittely saa oikeudellisen pohjan lainsäädännöstä. Lastensuojelun asiakassuunnitelmaan kirjataan mm. tuen tarpeet, asetetaan työskentelylle tavoitteet ja määritellään keinot, miten tavoitteisiin pyritään. Tämä suunnitelma tehdään asiakkaan kanssa yhteistyössä. Lapsen tai nuoren ollessa kyseessä myös hänen huoltajansa osallistuu mahdollisuuksien mukaan suunnitelman laatimiseen. Sijaishuollossa olevan lapsen vanhemmalle on myös laadittava asiakassuunnitelma, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta. Vanhemman asiakassuunnitelmaan kirjataan vanhemman tuen tarpeet ja se, miten niihin vastataan.¹ Vuoden 2020 alussa voimaan tuleva laki lastensuojelulain muuttamisesta sisältää uuden määräyksen siitä, että myös lapsen ja perheen jälleenyhdistämisen mahdollistavan erityisen tuen järjestämisestä on kirjattava lapsen etu huomioiden.² Asiakassuunnitelman laatimisessa on erityisesti pyrittävä yhteistyöhön ja asiakkaan osallistamiseen, jotta suunnitelmaan kirjatut tavoitteet ovat realistisia ja saavutettavissa olevia. Luottamuksellinen suhde asiakkaan ja työntekijän välillä lisää merkittävästi asiakkaana olevan sitoutumista suunniteltuihin tukimuotoihin.

Lapsen ja nuoren kohtaamisessa on erityisesti huomioitava lapsen erityisasema lastensuojelun asiakkuudessa. Vaikka lastensuojelun periaatteisiin sisältyy vahvasti lapsen ja perheen jälleenyhdistäminen, on toiminnassa ensisijaisena aina lapsen etu. Lapsen tai nuoren emotionaalinen suhde vanhempaan on kuitenkin lapselle merkityksellinen ja usein myös lapsen eheytyksen kannalta hyvin tärkeä osa lapsen kehittymistä ja kuntoutumista.³ Sen vuoksi lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen tai nuoren vanhemman kohtaaminen ja tukeminen ovat osa lapsen kuntoutumisen prosessia. Tarja Sassi⁴ on todennut YAMK:n opinnäytetyössään ”Missä on äidin tuki, kun lapset viedään pois”, että romanivanhemmat kokevat tuen sosiaalisektorin puolelta riittämättömäksi ja kohtaamattomaksi kaikissa huostaanotto-prosessin vaiheissa. Työntekijän roolissa onkin kyettävä kohtaamaan myös lapsen vanhemmat arvostavasti ja tunnustettava vanhemmuuden merkityksellisyys sekä vanhemmalle itselleen ja erityisesti lapselle. Kohtaamisessa on pyrittävä erottamaan lastensuojelun asiakkuuteen johtaneet teot ja nähtävä vanhemman ihmisyyden tekojen takaa.⁵

¹ Lastensuojelulaki §30

² Laki lastensuojelulain muuttamisesta §30

³ Viinikka 2014

⁴ Sassi 2015, 1

⁵ Pitkänen 2011

Eettiset haasteet lastensuojelussa

Lastensuojelussa eettiset haasteet näyttäytyvät usein huostaanottoa harkittaessa. Sosiaalityöntekijän on tehtävä päätökset tarkastellen asiaan liittyviä tosiseikkoja ja käyttää eettistä harkintaa siinä, mikä on tilanteessa pienin mahdollinen puuttumisen keino, mutta riittävän tehokas toimintatapa lapsen edun kannalta. Tämä suhteellisuusperiaate on huomioitava kaikessa työskentelyssä lastensuojelun kentällä.¹ Eettiset kysymykset ovat vahvasti esillä myös silloin, kun tarkastellaan lapsen ja vanhemman välisen yhteydenpidon vaikutusta lapseen, hänen kehitykseen ja hyvinvointiinsa. Lapsen tunneside vanhempaan on lähes aina vahva, jopa silloin, kun lapsi on ollut kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin kohteena.

Asiakkaan osallisuuden vahvistaminen ja varmistaminen ovat osa eettistä toimintaa. Osallisuus on lapsen oikeus, joka määritellään kansallisessa lainsäädännössä ja Lapsen oikeuksien sopimuksessa. Lasten ja nuorten osallisuuden kokemuksen saavuttamiseksi on työntekijänä selvitettävä lapsen mielipide ja toiveet.

Mielipiteiden selvittämisessä on huomioitava lapsen ikä ja kehitystaso sekä luotava tilanteessa sellainen luottamuksellinen ja turvallinen ilmapiiri, että lapsi pystyy ilmaisemaan ajatuksiaan. Kohtaamisessa on pyrittävä varmistamaan myös se, että lapsi ymmärtää omaan asiaansa liittyvät toimenpiteet sekä niiden merkityksen. Lisäksi on toimittava hienovaraisesti siten, selvittäminen ei aiheuta tarpeetonta haittaa lapsen ja tämän läheisten välille.² 12-vuotiaalla on myös hallintolain mukainen oikeus tulla kuulluksi omassa asiassaan.

Lastensuojelun asiakkuudessa olevan lapsen ja nuoren mielipidettä selvitettäessä olisi erityisen tärkeää kuulla lasta riittävän usein ja myös ilman vanhempien läsnäoloa. Tämä on tärkeää kaikkien lasten kohdalla, mutta erityisen tärkeää romanilapsen ja nuoren kohdalla, joka ei kaikista asioista halua keskustella vanhempien romanien läsnä ollessa. On hyvä myös huomata, että aiemmin tässä kirjassa mainitut häveliäisyyden rajoittamat puheenaiheet koskevat romaninuorta, ei lasta. Kuitenkin joissain tilanteissa lapsen ja nuoren raja voi olla häilyvä, lapsella saattaa itsellä olla kokemus siitä, että on

¹ Lastensuojelun arvot ja periaatteet 2019

² Lastensuojelulaki

jo sen ikäinen, että häveliäisyssäännöt koskevat jo häntä, eikä hän kykene silloin kertomaan asioitaan vanhempansa kuullen.

Turvakoti

Lähisuhdeväkivaltaa esiintyy valitettavasti myös romaniperheissä, mutta on huomattava, että väkivaltaa ei voi eikä tule perustella romanikulttuurilla tai tapaperinteillä. Lähisuhdeväkivaltaa ja erityisesti lapsen laiminlyöntiä ja kaltoinkohtelua selvittäessä tulee huomioida aiemmin tässä käsikirjassa nostetut selvittämiseen vaikuttavat seikat. Kulttuurin erityispiirteiden ottaminen puheeksi on tärkeää, jotta asiakkaan turvallisuudesta voidaan asianmukaisesti huolehtia. On myös muistettava, että romanikulttuuriin liittyvä vahva yhteisöllisyys ei välttämättä takaa tuen ja avun saantia lähisuhdeväkivaltaa kokevalle henkilölle.

Romanikulttuurissa ei hyväksytä väkivaltaa ja parisuhteessa ilmenevä väkivalta voi koskettaa siten myös osapuolien sukua. Parisuhdeväkivaltaa kokeva nainen voi salata tilanteen, koska haluaa välttää sukujen välisiä erimielisyyksiä.¹

Mahdollista väistämisvelvollisuutta on myös selvitettävä silloin, kun miettään turvakodin valintaa. Kaksi romanialaista samassa turvakodissa ei kuitenkaan välttämättä ole este, asiakkaalle voi kertoa, että turvakodissa on toinen romanialainen. Henkilö voi useimmiten omien verkostojen avulla selvittää, kenestä on kyse.²

Kattava ohjeistus romaniasiakkaiden lähisuhdeväkivaltatyöhön löytyy Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisusta Lähisuhdeväkivaltaa kokeneet romanit turvakodeissa.

¹ Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2016
² Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2016

3. OSA: ROMANIPERHETYÖ

Romanien perhekäsitys

Sosiaalinen yhteenkuuluvuus ja kollektiivinen vastuu perheestä ja suvusta koetaan tärkeänä. Perhe- ja sukuyhteisö pyrkii auttamaan ja tukemaan paitsi arjessa myös elämän kriisitilanteissa, kuten avioeron, sairauden tai kuolemantapauksen yhteydessä. Apu voi olla henkistä tukemista tai joskus taloudellista tukea. Ydinperheajatus on jokaisen yksilöllinen käsitys perheestä, mutta voidaan kuitenkin sanoa, että perinteiseen suomalaiseen käsitykseen verrattuna romanien perhekäsitys on laajempi. Ydinperheeseen kuuluu vanhempien ja lasten lisäksi isovanhemmat ja toisinaan myös lähisukulaisia. Romanit ovat pitä-

neet kunnia-asiana huolehtia omista vanhemmistaan. Usein isovanhemmat asuvatkin omissa kodeissaan lähisuvun avustamana mahdollisimman pitkään. On kuitenkin tärkeää huomioida, että on myös yksinäisiä romanivanhuksia, joilla ei välttämättä ole tukiverkostoa esimerkiksi läheisillä olevien henkilökohtaisten ongelmien vuoksi.

Roolit perheissä

Perinteinen romaniperhe on ollut suurperhe. Perheeseen kuuluivat vanhempien ja lasten lisäksi usein isovanhemmat, sedät ja tädit, toisinaan serkutkin. Romaniperheessä korostetaan miehen asemaa, mutta naiset tuntevat myös arvonsa ja heillä on valtaa perheen sisällä todella paljon. Voitaisiin sanoa, että mies on perheen pää ja nainen on sen sydän. Miehen päävastuulla on ollut perheen toimeentulo ja nainen on huolehtinut perheen ja kodin hyvinvoinnista. Nykyään monet naiset ovat kouluttautuneet ja mukana työelämässä. Lasten kasvatusta on ensisijaisesti vanhempien vastuulla, mutta lähisuku osallistuu myös lasten kasvatukseen. Kasvatusvastuu on molemmilla vanhemmilla, äidillä on isompi rooli lasten ollessa pieni, isän rooli vahvistuu lapsen kasvaessa. Myös ukin ja mummin roolit ovat merkittävät.

Romanit pyrkivät kasvattamaan lapsistaan itsenäisiä ja vastuuntuntoisia omaa yhteisöään kohtaan. Lapsi sitoutuu vähitellen yhteisöönsä ja alkaa arvostaa omia juuriaan ja kulttuuriaan. Se on yksi vanhempien tärkeimmistä tehtävistä, sillä ulkopuolelta tulee paljon kielteisyyttä ja ennakkoluuloja. Ellei lapsi kasva vahvaksi identiteetiltään, hän sortuu negatiivisten paineiden alla.

Tasapainoisessa romaniperheessä lapset kunnioittavat vanhempiaan. Tätä tapaa on romaniyhteisössä noudatettu huomattavasti tiukemmin kuin pääväestön keskuudessa. Lasten omaaloitteisuutta ja luovuutta pidetään arvossa ja lapset saavat pienestä pitäen erityisesti arvostusta, läheisyyttä ja lämpöä. Lasten puhtaudesta ja vaatetuksesta huolehditaan hyvin.

Romanilapsi tarvitsee aikuiselta erityisen paljon hyväksyntää, rohkaisua ja kannustusta kehittyäkseen tasapainoiseksi ja itsetunnoltaan vahvaksi aikuiseksi. Positiivista palautetta tarvitaan perheen sisällä ja myös lapsen kodin ulkopuolisesta ympäristöstä, kuten koulusta.

Nuoren aikuistumisen hänen asemansa perheessä ja yhteisössä muuttuu monella tavalla. Kun tytöstä kasvaa neitonen, hän yleensä pukeutuu pe-

rinteiseen romanasuun, joka on merkki muille hänen aikuistumisestaan. Tästä lähtien häntä kohdellaan aikuisena ja hänellä on aikuisen oikeudet ja velvollisuudet.

Jokainen tyttö tekee itse ratkaisun siitä, pukeutuuko hän perinteiseen asuun. Jos hän ei valitse perinteistä pukeutumista, hän haluaa kuitenkin vanhojen romanien läsnä ollessa pukeutua kunnioittavasti säädyllyiseen asuun. Asuna on tällöin pitkä, nilkat peittävä hame sekä pitkähihainen paita tai pusero. Myös poika tekee pukeutumiseen liittyen oman valintansa. Teini-iässä pojan romanivaatetus sisältää tummat suorat housut, pitkähihaisen paidan tai pusakan.

Tytön varttuessa teini-ikään hän oppii kodinhoidollisia tehtäviä. Perinteisiin kuuluu, että isommat tytöt opetetaan lisäksi huolehtimaan veljestään. Huolenpito voi näyttäytyä esimerkiksi siten, että teini-iässä oleva tyttö hoitaa veljen vaatteiden pesun ja huolehtii vaikkapa tämän huoneen siisteydestä.

– Perhetyössä tilanne voidaan tulkita virheellisesti siten, että äidillä ei ole voimavaroja tai muuten taitoa huolehtia ympäristöstä ja nuori joutuu ottamaan hänelle kuulumatoman roolin.

– Tilanteissa, joissa sisarukset ovat samassa sijaishuoltoyksikössä, sisar usein haluaa huolehtia veljestään. Sijaishuoltopaikan kasvatustavoitteisiin saattaa kuulua kunkin lapsen ja nuoren opastaminen itsenäiseen toimintaan, mutta kulttuurin toteuttamisen tarve on hyvä ottaa huomioon.

TYTÖN JA POJAN ROOLIT PERHEESSÄ
Teini-iässä tyttö osallistuu kotitöihin
Sisar huolehtii veljensä vaatehuollosta

Romaniperhetyön perusta

Romaniperhetyössä painotetaan romanikulttuurilähtöistä toimintatapaa, jossa asiakkaan kulttuurin tuomiin erityispiirteisiin pyritään vastaamaan ensisijaisesti romanitaustaisen työntekijän työpanoksella.

Romaniperhetyön Veera -työmallissa tärkeimpänä ”työvälineenä” on romanitaustainen työntekijä ja työtä tehdään joko yksilö- tai parityönä. Romaniperhetyötä pyritään toteuttamaan lähtökohtaisesti niin, että työparitoiminnassa ainakin toinen työntekijä on romanitaustainen henkilö. Tällöin voidaan puhua monikulttuurisesta ja erityisesti romanilähtöisestä työmenetelmästä. Romaniperhetyön asiakastyössä saatujen kokemusten ja palautteiden perus-

teella voidaan sanoa, että asiakkaan ja työntekijän yhteinen etninen tausta nopeuttaa luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luomista. Yhteinen tausta mahdollistaa myös perheiden haasteiden käsittelyn ja ymmärtämisen aidosti kulttuurin huomioon ottavalla tavalla.

Romaniperhetyössä tavoitteena on tukea ja vahvistaa perheiden elämänhallintataitoja erilaisissa tilanteissa, joissa toimintakyky on äkillisesti, tilapäisesti tai pitkäaikaisesti alentunut tai alentumassa. Tarkoituksena on tavoitteellisen ohjauksen avulla saada aikaan muutos parempaan perhettä osallistaen. Lapsen etu on aina ensisijainen tavoite ja vanhemmille kohdennettu tuki on yksi tärkeimmistä keinoista sen saavuttamiseksi. Romaniperhetyötä tehdään sosiaalialan lainsäädännön ja eettisten toimintaperiaatteiden alaisuudessa. Lisäksi asiakastyön toiminnan lähtökohtana ja ohjaavana tekijänä ovat sosiaalialan työorientaatioiden, työmenetelmien ja työmenetelmien käytön hallinta. Työtavan valinnassa huomioidaan aina asiakkaan yksilöllisyys ja työskentelyn tavoitteet.

Sivulla 43 oleva kaaviokuva romaniperhetyön palvelukuvauksesta havainnollistaa työskentelyyn sisältyviä rakenteita.

Romaniperhetyön asiakkaat ja tuen tarpeet

Romaniperhetyössä asiakkaana ovat perheet, joissa ainakin toinen vanhempi on romanitaustainen henkilö. Perheiden asiakkuus voi alkaa siten, että perheen elämään liittyvissä verkostoissa on huomattu jonkinlaista tuen tarvetta. Tällainen voi olla esimerkiksi koulussa noussut huoli siitä, että lapsella tai nuorella on paljon poissaoloja koulusta. Perheen sisäinen tasapaino voi järkkäytyä myös kriisitilanteissa, kuten esimerkiksi ero- tai sairastumistilanteissa, siinä määrin, että ulkopuolisen avun tarve on välttämätön. Taustalla voi myös olla vanhempien tai lasten päihde- ja mielenterveysongelmien vuoksi erilaista toimintakyvyn alentumaa, joka heijastuu koko perheen hyvinvointiin. Perhetyötä voidaan tarvita, jos yksinhuoltajavanhemmalla ei ole voimavaroja vastata lapsen tarpeisiin esimerkiksi silloin, jos lapsella on todettu neuropsykiatrista ongelmaa.

Yleisesti voidaankin sanoa, että romanitaustaisten perheiden perhetyön asiakkuuteen johtavat syyt ovat samankaltaisia kuin pääväestön perheissä.

Romanityöntekijän merkitys

Romaniperhetyötä toteutetaan siten, että työparityöskentelyssä ainakin toinen työntekijä on romanitaustainen henkilö. Työntekijän ja asiakkaan yhteinen kulttuuritausta muodostaa perustan, jonka varassa luottamuksellinen vuorovaikutussuhde voi syntyä tasavertaisessa suhteessa.

Romaniperhetyöprojektin aikana saaduissa asiakaspalautteissa romaniasiakkaat kuvasivat, että sosiaalipalvelut ilman romanitaustaista työntekijää johtivat usein eriarvoisuuden kokemuksiin. Vähemmistöryhmään kuulumisen itsessään edistää eriarvoisuuden kokemusta ja asiakkaat sanoittivat tilannetta seuraavasti; heitä ei uskota, heihin ei luoteta ja heitä ei arvosteta. Kohtaamisissa oli vahvasti esillä myös asiakkaan kokemana ongelmien vähättely ja työntekijän ennakkoasenteisiin perustuva yleistäminen. Myös asiakkaan tilanteessa kulttuurin erityispiirteiden vaikutuksen selittäminen vaati asiakkaan kokemana kohtuuttoman paljon aikaa ja toistelua.

Asiakkaan kohtaaminen ja asiakaslähtöisyys saa voimakkaan merkityksen monikulttuurisessa kontekstissa. Asiakaspalautteissa korostui paitsi kulttuuritietouden merkitys, myös erittäin vahvana asiakkaan arvostava ja yksilöllinen kohtaaminen.

Pääväestöön kuuluvan työntekijän on hyvä tuntea kulttuurin erityispiirteitä, jotta hän voi ymmärtää asiakastyössä näkyviä tilanteita ja niiden taustalla vaikuttavia tapakulttuuriin liittyviä tekijöitä. On kuitenkin muistettava, että kulttuuristen tapojen noudattaminen on aina yksilöllistä ja joillekin hyvin henkilökohtainen asia. Voi myös olla niin, että romaniasiakas kokee romanikulttuurin ja siihen liittyvät tavat romanityhteisön sisäisenä asiana, eikä halua ulkopuolisen puuttuvan kulttuuriin tekijöihin. Jotta asiakassuhde saisi parhaan mahdollisen alustan, on suositeltavaa esittää avoin kysymys esimerkiksi seuraavasti: ”Mitä minun tulisi tietää tai ottaa huomioon sinun kulttuuristasi?”

Romaniperhetyössä romanitaustainen työntekijä ei ole vain romanityöntekijä, vaan työntekijä, jolla on muun ammatillisuuden lisäksi romanikulttuurin asiantuntijuus.¹ Ammatillisuus sisältää siten paitsi perhetyöhön soveltuvan koulutuksen tuomaa ammattitaitoa myös romanikulttuuriin liittyvää erityisosaamista. Romanitausta on merkittävä asiakasta ja työntekijää yhdistävä

¹ Penna & Roth 2019, 9

tekijä asiakkaan kanssa tehtävässä yhteistyössä. Myös työparitoiminnassa on tärkeää huomata, että työntekijän romanitaustaisuus pitää sisällään erityisosaamista, jolla on arvokas merkitys koko työyhteisölle.

Romanityöntekijän ja asiakkaan kohtaaminen perustuu etniselle vertaisuudelle. Vuorovaikutuksen orientaatio on asiakaskeskeinen asiantuntijakeskeisyyden sijaan. Voidaan myös sanoa, että kohtaamisessa korostuu asiakkaan ja työntekijän tasa-arvoisuus. Elämänhallinnan vaikeuksista ja ongelmista on helpompaa puhua silloin, kun vastapuolella on henkilö, joka ymmärtää luontaisesti tilanteisiin liittyvät kulttuuriset seikat. Tilanteissa romaniasiakkaan on helppo asettua luottamukselliseen suhteeseen ja hän kokee, että tulee ymmärretyksi asiassaan. Viranomaiskielen käyttöä vältetään ja asiakasta koskevat suunnitelmat ja päätökset sekä niiden konkreettiset seuraukset sanoitetaan siten, että asiakas ymmärtää. Romaniasiakkaalla on usein pelkoa ja epäluottamusta pääväestön työntekijöitä ja viranomaisia kohtaan. Näiden negatiivisten mielenmuutosten muodostumiseen lienee vaikutuksensa romanien historialla ja myös edelleen yhteiskunnassa vallitsevilla ennakkoluuloilla ja asenteilla.

Romaniperhetyötä määrittävät arvot ja ihmiskäsitys

Romaniperhetyön arvoperustan muodostavat lapsen edun huomiointi, kulttuurinen ylpeys ja – yhteys, vastuullisuus, yhdenvertaisuus, osallisuus, yhteisöllisyys sekä kristillisuus.

Romaniperhetyössä tärkein arvoperusta ja toimintaa ohjaava ajatus on lapsen edun huomiointi. Perhetyötä määrittää myös osallisuuden vahvistumisen tavoite, joka sisältää yksilön osallisuuden kokemuksen vahvistamisen suhteessa itseensä ja myös koko yhteiskuntaan.

Kulttuurinen ylpeys on arvo, joka vaikuttaa taustalla siihen, miten romaniperhetyössä toimiva romanitaustainen henkilö toimii asiakastyössä. Romanikulttuuri ja -tapaperinteet nähdään ja koetaan tunnetasolla hyvin merkityksellisinä ja niiden kautta korostuu myös asiakassuhteissa

kulttuurinen yhteys. Romaniperhetyötä tehdään vastuullisesti, sosiaalialan lainsäädäntöä ja eettisiä periaatteita noudattaen. Myös työntekijöiden ammatillisuus ja ammattitaidon kehittäminen ovat osa vastuullista toimintaa.

ROMANIPERHETYÖN ARVOT

Lapsen etu
Osallisuus
Vastuullisuus
Yhdenvertaisuus
Yhteisöllisyys
Kristillisuus
Kulttuurinen ylpeys ja -yhteys

Perhetyössä asiakastyön viitekehyksen määrittelemisessä ja toimenpiteiden valinnassa vaikuttaa toiminnan perustana oleva ihmiskäsitys. Holistis-humanistinen ihmiskäsitys korostaa ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä ihmisen kunnioittamista. Romaniperhetyössä ihmisen hyvinvoinnin katsotaan koostuvan kolmesta kokonaisuudesta, psyykkisestä, sosiaalisesta, fyysisestä hyvinvoinnista. Asiakas nähdään toiminnassa subjektina ja asiakkaan korostettu toimijuus ja täysvaltaisuus ovat vahvasti läsnä. Perhetyössä toimintamenetelmien valintaan vaikuttavat perheenjäsenten yksilöllinen tilanne, tuen tarpeet, työskentelyn tavoitteet, osallisuuden näkökulma ja myös osallisuuden yhteiskunnallinen näkökulma, sillä usein haasteet kytkeytyvät jotenkin yhteiskunnallisiin tekijöihin.

Lainsäädäntö ja eettiset arvot

Romaniperhetyötä ohjaa Suomen perustuslaki, tietosuojalaki sekä erityisesti sosiaalialan lainsäädäntö. Sosiaalialan lainsäädäntö sisältää myös asetuksia ja muita erityislakeja, joilla turvataan mm. eräiden erityisryhmiin kuuluvien tai erityistilanteisiin liittyvä asiakkaan lainmukainen kohtelu. Näistä erityislaeista näkyvämmin perhetyötä määrittää lastensuojelulaki. Myös kansainväliset sopimukset, joista tärkeimpänä Lapsen oikeuksien sopimus, ovat romaniperhetyön toiminnan perustana.

Lainsäädännössä määritellään myös sosiaalialan eettiset arvot, joihin sisältyy asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen ja hyvinvoinnin lisääminen. Lainsäädännön lisäksi työtä ohjaa sosiaalialan ammattieettiset periaatteet ja ohjeet. Ammattietiikan ydin pitää sisällään kolme keskeistä periaatetta, jotka ovat ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Nämä arvot ja periaatteet ohjaavat romaniperhetyön toimijoita ammattieettisessä toiminnassa.

Etiikka näyttäytyy vahvasti luottamuksellisen suhteen rakentumisessa ja asiakkaan osallisuuden huomioon ottamisessa. Lisäksi asiakastyöhön ja toimintatapaan vaikuttavat hyvin vahvasti työntekijän persoona ja hänen tapansa tulkita arvoja ja normeja. Eettisesti toimiminen ei ole vain lakien ja periaatteiden noudattamista, vaan asiakkaan yksilöllistä ja vastavaroista kohtaamista, jossa eettisiä valintoja tehdään jatkuvasti muuttuvissa tilanteissa.¹

¹ Laitinen & Väyrynen 2011, 163-164

Lapsen ja nuoren sekä hänen vanhempansa kohtaamisessa perhetyön kontekstissa eettisyys peilautuu kaikessa toiminnassa. Kohtaamisissa työntekijä on tilanteessa ammattilaisena, mutta myös inhimillisenä henkilönä. Tilanteeseen vaikuttaa siten työntekijän omat käsitykset oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta. Ammattietiikka ja omat henkilökohtaiset arvot ovat läsnä ja työntekijän on kyettävä asennoitumaan tilanteeseen tavalla, jossa omat ennakkoluulot ja asenteet eivät ole määrittämässä kohtaamista. Työntekijän käsitys ihmisarvosta ja ihmisyydestä liittyvät valintojen arvottamiseen. On tärkeää muistaa, että ihmisiä ei tule arvottaa tekemisien kautta.¹ Työntekijänä tulee aina uskoa ihmisen ”hyvään” ja toimia asiakkaan voimavaroja vahvistaen. Vaikka asiakkaan haasteellinen tilanne ja hänen mahdolliset väärät valintansa ovat taustalla, on asiakkaan hyväksi toimittava huomioiden myös hänen vahvuuksiaan positiivista palautetta antaen.

Romaniperhetyössä painottuu myös työntekijän ammattitaito yhtenä eettisen toiminnan edellytyksenä. Ammattitaito sisältää paitsi edellä mainittujen eettisen toiminnan määrittävien lakien ja toimintaperiaatteiden tuntemista myös vuorovaikutustaitoja sekä teoriaperusteista tietoa siitä, mitkä toimintatavat ja -menetelmät valitaan kunkin asiakkaan kohdalla.

Asiakkaan osallisuuden vahvistaminen ja varmistaminen ovat osa eettistä toimintaa. Romaniperhetyössä asiakkaan osallisuutta pyritään vahvistamaan kuulemalla ja huomioimalla asiakkaan mielipiteet sekä osallistamalla häntä perhetyön toimintamenetelmien valinnassa.

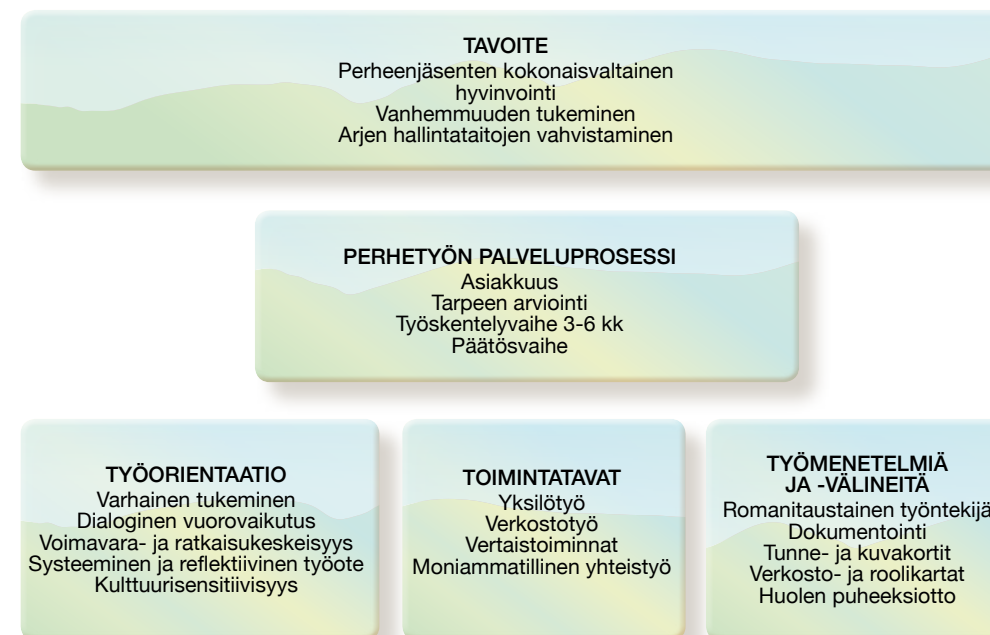
Romaniperhetyön raportointi ja dokumentointi

Romaniperhetyön dokumentointi on työväline, jolla tehdään työtä näkyväksi. Raportointi myös ohjaa työskentelyä ja sillä varmistetaan tiedon säilyminen ja siirtyminen esimerkiksi silloin, jos työntekijä vaihtuu. Raportointia ohjaavat lainsäädäntö ja eettiset periaatteet. Eettisyyden vahvistamiseksi romaniperhetyössä suositetaan osallistavaa kirjaamista, jossa kirjaaminen tapahtuu pääsääntöisesti asiakaskohtaamisissa, jolloin asiakas voi halutessaan nähdä reaaliajassa häntä koskevat kirjaukset.

Raportointi ja kirjaaminen perustuu aina faktoihin ja todettuihin havaintoihin, työntekijän mielipiteet ja tulkinnat ovat aina selkeästi ilmaistu tekstissä.

Raportoinnin ja dokumentoinnin tueksi on laadittu asiakassuunnitelma-, kuukausi- ja loppuraporttilomakkeet.

Romaniperhetyön palvelukuvaus

Kuvio 1. Romaniperhetyön palvelukuvaus

Romaniperhetyön palveluprosessi

Työskentelyn lähtökohtana on parityönä tehtävä perhetyö, jossa ainakin toisena työntekijä on romanitaustainen henkilö. Perhetyön tavoitteena on perheen jäsenien tukeminen kokonaisvaltaisesti vahvistaen psyykkistä, fyysistä, sosiaalista ja henkistä hyvinvointia. Konkreettisia tavoitteita ovat lapsen hyvinvoinnin vahvistaminen, vanhemmuuden tukeminen, arjen hallintataitojen vahvistaminen, lasten ja nuorten koulunkäynnin sekä opiskelun tukeminen sekä yhteiskunnallisen ja yksilöllisen yhdenvertaisuuden ja osallisuuden lisääminen. Toimintatapoina- ja menetelminä käytetään sosiaalialan yleisiä käytössä olevia menetelmiä, kunkin asiakkaan yksilölliset tarpeet huomioiden.

Romaniperhetyötä säätelee lainsäädäntö ja eettiset periaatteet, jotka antavat perusrakenteen työskentelylle. Perhetyötä tehdään siten, että sallassapito- ja vaitiolovelvoite toteutuu ja asiakkaan oikeudet tietosuojaan säilyy. Asiakasraportoinnissa ja dokumentoinnissa käytetään lomakkeita, jotka on laadittu lainsäädännön ohjaamina ja kulloistakin tarvetta vastaaviksi.

Perhetyötä voidaan tehdä kahden eri tulokulman kautta joko sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain mukaisena palveluna. Sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna toteutettu perhetyö on ennaltaehkäisevää palvelua, jossa tavoitteena on varhaisen puuttumisen ja tukemisen kautta vahvistaa perheen toimintakykyä. Lastensuojelulain mukaisena, avohuollon tukitoimenpiteenä toteutettu perhetyö on tehostettua, niin sanottua korjaavaa perhetyötä, jossa pyritään vaikuttamaan perheessä oleviin ongelmakohtiin.

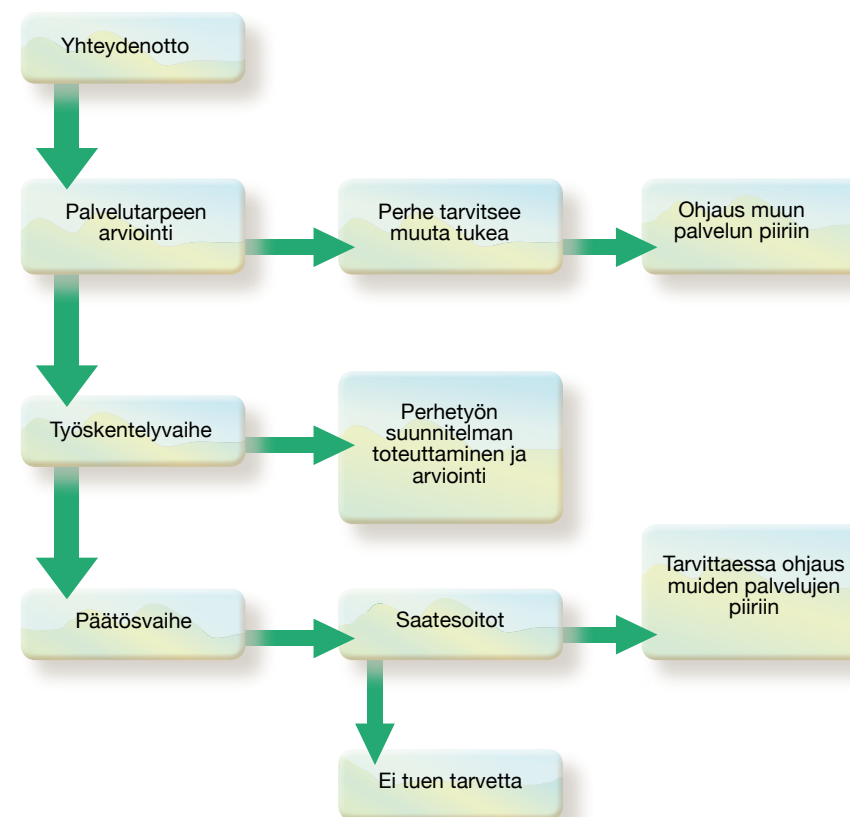
Palveluprosessi vaiheittain

Yhteydenotto: Perhetyö voi alkaa siten, että yhteydenottajana on perhe tai jokin viranomaistaho.

Palvelutarpeen arviointi: Arvioidaan perheen tuen tarvetta ja sitä, vastaako perhetyön palvelu todettua tarvetta. Arvioinnin jälkeen aloitetaan perhetyö tai ohjataan perhe eteenpäin toisen, tarpeisiin paremmin vastaavan tuen piiriin.

Toimenpiteet: Aloitetaan perhetyö, kesto 3-6kk. Työskentelyn aikana käydään läpi Veera -perhetyömallin neljän askeleen ohjelma, jonka kesto on 12 viikkoa. Kolmen kuukauden työskentely sisältää yhden väliarvioinnin, kuuden kuukauden työskentely sisältää kaksi väliarviointia. Toimenpide eli työskentelyvaihe voi johtaa päätösvaiheeseen tai siihen, että perhe ohjataan toisen palvelun piiriin.

Päätösvaihe: Perhetyö päätetään saattaen siten, että asiakkaalle tehdään saatesoitot yksi kuukausi ja kaksi kuukautta työn päättymisen jälkeen. Mikäli yhteydenotossa huomataan, että tuen tarve on uudelleen ajankohtainen, ohjautuu asiakas uudelleen asiakkaaksi tai perhe ohjataan eteenpäin.

Kuvio 2. Romaniperhetyön palveluprosessi

Perhetyön alkaessa sovitaan ensimmäinen tapaaminen yleensä siten, että paikalla ovat perhe, perheelle osoitettu sosiaalityöntekijä sekä perhetyön työntekijät. Tapaamisessa keskustellaan yhdessä perheen voimavaroista ja haasteista sekä sovitaan yhdessä työskentelyn tavoitteista sekä keinoista, miten niitä lähdetään tavoittelemaan. Lisäksi määritellään työskentelyä raamittavat linjaukset siitä, miten perheen tilanteesta ilmoitetaan ja raportoidaan sosiaalityöntekijälle sekä perhetyöpalvelun tuntimäärä viikossa. Tämä ensimmäinen keskustelu siirtyy asiakassuunnitelman pohjaksi. Perhetyön toteutuksesta ja perheen tilanteesta raportoidaan aina kotikäynnistä laaditun raporttien muodossa sekä kuukausittain laadittuna koosteena. Myös kaikki muu yhteydenpito asiakkaan kanssa, kuten esimerkiksi viesti ja sähköpostit, kirjataan raportteihin.

Asiakassuunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan kanssa. Tuen tarpeet tarkennetaan ja mietitään yhdessä keinoja, miten niihin voitaisiin vaikuttaa. Tavoitteiden asettelussa osallistetaan myös vahvasti asiakasta, jotta tavoitteet olisivat mahdollisimman konkreettisia ja erityisesti realistisesti tavoitettavissa olevia. Käytännössä perhetyön asiakkuus alkaa siten, että lapsella on todettu tuen tarvetta. Perhekokonaisuus huomioidaan kuitenkin siten, että asiakassuunnitelmassa huomioidaan koko perhe. Tilannetta tarkastellaan kokonaisvaltaisesti ja pohditaan kunkin perheenjäsenen kohdalla, miten hän kokee perheen tilanteen, mitä voimavaroja hänellä on, mitkä seikat näyttävät haasteellisina ja miten niihin voidaan vaikuttaa.

Perhetyön kesto on 3-6 kk, riippuen toimeksiannosta. Toisinaan toimeksianto voi jatkua pidempään. Perhetyön tuloksellisuuden tarkastelemiseksi tehdään ensimmäinen väliarviointi 1,5 kuukauden kuluttua toimeksiannosta ja toinen väliarviointi 4,5 kuukauden kuluttua toimeksiannosta. Väliarvioinnissa tarkistetaan laadittua asiakassuunnitelmaa, tarkastellaan perheessä tapahtuneita muutoksia suhteessa tavoitteisiin sekä laaditaan suunnitelmaa tulevalla työskentelyllä. Väliarvioinnit tehdään asiakaskäynneillä yhdessä asiakasperheen kanssa, tarvittaessa mukana on myös perheen sosiaalityöntekijä. Väliarvioinnin tuloksena voidaan sopia perhetyön jatkamisesta tai päättymisestä. Päättymisen syynä voi olla se, että perhe ei tarvitse enää perhetyön tukea tai todetaan perheen tarvitsevan muuta palvelua.

Päätösvaiheessa tehdään loppuarviointi, jossa kootaan yhteenveto perheen tilanteesta perhetyötä ennen, aikana ja perhetyön päättyessä. Loppuarviointi laaditaan myös perhettä osallistaen. Perhetyön päättymisen jälkeen perheeseen otetaan yhteyttä kuukauden ja kahden kuukauden kuluttua. Tarkoituksena on välittää perheelle tietoa siitä, että tarvittaessa tukea on saatavilla sekä varmistaa myös, ettei perheen tilanne ole uudelleen kriisiytynyt. Tarvittaessa perhe voi ohjautua uudelleen asiakkaaksi tai perhe voidaan ohjata tarpeisiin vastaavan, toisen palvelun piiriin.

Veera -työmalli

Veera -perhetyömalli on Eväitä arkeen -romaniperhetyöprojektin kehitystyön tulos, jonka tavoitteena on tarjota romaniperheille kulttuurisensitiivinen tuki elämänhallinnan vahvistamiseksi.

Veera -malli on neljän askeleen ohjelma, joka toteutetaan kolmen kuukauden eli 12 viikon aikana. Työskentelyn perustana ovat käsikirja 3. osassa kuvatut perusteet. Työvälineiden käytössä on huomioitava aina asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja lähtökohdat. Veera -työmallin neljän askeleen ohjelmaan on koottu joitakin työmenetelmiä, jotka voivat olla tukena asiakastyössä. Ammattilaisen tehtävänä on soveltaa työvälineiden käyttöä asiakaslähtöisesti.

VEERA -TYÖMALLIN NELJÄN ASKELEEN OHJELMA

1. ASKEL (Aloitusvaihe, 2-3 tapaamista)

1. askel: Luottamus • Asiakassuunnitelma • Sosiaalinen verkosto • Yhteistyöverkosto

Luottamuksellisen suhteen luominen: Luottamuksen rakentaminen aloitetaan ensimmäisellä tapaamisella ja se jatkuu koko yhteistyön ajan. Luottamuksellisuuden avaimena ovat avoimuus, rehellisyys, selkokieli, yhteinen kulttuuritausta sekä keskinäinen kunnioittaminen.

Asiakassuunnitelman laatiminen yhdessä asiakasperheen kanssa: Kartoitetaan perheen tilanne, voimavarat, tuen tarpeet. Apukysymyksiä: Miksi perhetyö on aloitettu? Mitä huolenaiheita ja haasteita on havaittu? Mitkä asiat tarvitsevat huomiota ja muutosta? Mitä konkreettisia tavoitteita asetetaan.

Perheen sosiaalisen verkostokartan laatiminen: Kartoitetaan verkostoon kuuluvat tahot; perhe, suku, muut läheiset sekä koulu- ja työyhteisö. Apukysymyksiä: Miten sosiaalinen verkosto toimii perhettä tukevana tekijänä? Onko verkostossa nähtävissä vahingoittavia suhteita?

Moniammatillisen verkoston kartoittaminen: Selvitetään, mitä palveluja perheellä on jo käytössä ja miten ne tukevat perheen tarpeita. Apukysymyksiä: Tarvitaanko verkostoon muutoksia? Miten yhteistyöstä sovitaan?

Työvälineinä voidaan käyttää: Asiakassuunnitelma, sosiaalinen verkostokartta, dialoginen keskustelu.

2. ASKEL (Työskentelyvaihe, 3-4 tapaamista)

2. askel: Voimavarat ja vahvuudet • Tunnettyöskentely • Itsetunto ja identiteetti

Perheen jäsenten voimavarat: Kartoitetaan voimavaroja, tunteiden ymmärtämistä ja sanoittamista, itsetuntoa ja identiteettiä. Apukysymyksiä: Mitkä ovat arjessa näkyvät elämänhallintaan vaikuttavat riskitekijät? Miten niitä voidaan muuttaa tai poistaa? Mitä suojaavia tekijöitä on?

Työmenetelminä voidaan käyttää: voimavara- ja ratkaisukeskeisiä menetelmiä, Voimatamme, tunnekortteja, huoli puheeksi -menetelmää, dialogista keskustelua, vanhemmuuden ryhmät

3. ASKEL (Työskentelyvaihe, 3-4 tapaamista)

3. askel: Perheen sisäinen vuorovaikutus • Tarpeiden, tunteiden ja toiminnan yhteys

Perheen sisäinen vuorovaikutus: Tarkastellaan perheen jäsenten keskinäistä vuorovaikutusta. Pohditaan yhdessä tarpeiden, tunteiden ja toiminnan yhteyttä.

Työmenetelminä voidaan käyttää: Vanhemmuuden ja parisuhteen roolikarttaa®, tunnekortteja, toiminnallisia ja luovia menetelmiä, vertaisryhmätoimintoina perhetoimintapäivät ja vanhemmuuden ryhmät.

4. ASKEL (Lopetusvaihe, 2-4 tapaamista)

4. askel: Tasapainon ylläpito • Suojaavat tekijät • Riskitekijät • Turvasuunnitelma

Perheen sisäisen vuorovaikutuksen vahvistaminen: Miten ylläpidetään saavutettua tasapainoa? Nimetään yhdessä suojaavia tekijöitä.

Riskitekijät: Nimetään riskitekijöitä ja pohditaan, miten niihin voi valmistautua. Apukysymyksiä: Mitkä tekijät voivat aiheuttaa huolta perheen sisällä?

Miten perheenjäsenet voivat puuttua huolenaiheisiin niin, että tilanteet eivät kärjistys?

Turvasuunnitelma laatiminen: Painotetaan, että jokaisella perheenjäsenellä on oikeus hakea apua. Apukysymyksiä: Mitä tehdään, jos tilanne muuttuu huonompaan suuntaan ja jollakin perheenjäsenellä on tunne siitä, että ulkopuolisen apu on tarpeen? Mihin otetaan yhteyttä? Kuka ottaa yhteyttä?

ROMANIPERHETYÖN TYÖORIENTAATIOT,
-MENETELMÄT JA -VÄLINEET

Romaniperhetyössä käytetään perinteisiä sosiaalialan toimintamenetelmiä ja työvälineitä huomioiden kulttuurin tuomia erityispiirteitä. Työmenetelmien valinnassa pohditaan yhdessä asiakkaan kanssa hänen yksilöllisiä tarpeitaan ja menetelmät muotoutuvat uudelleen jokaisessa vuorovaikutustilanteessa.¹

Työvälineiden käyttö voi näyttäytyä asiakkaalle outona, ehkä tarpeettomana tai jopa pelottavanaakin. Tarvitaankin sensitiivistä lähestymistapaa ja selkeää sanoitusta siitä, miksi joitakin työvälineitä käytetään ja mitä niiden käyttämisestä voi seurata. Asiakkaalle on välitettävä tieto siitä, että työvälineiden avulla voidaan yhteisessä vuorovaikutuksessa jäsentää perhetyön tavoitteita, tunnistaa haasteita ja työskennellä tavoitteellisesti kohti muutosta.

Moniammatillinen yhteistyö

Moniammatillisella yhteistyöllä tarkoitetaan romaniperhetyössä yhteistyötä, jota tehdään ammatillisten toimijoiden kanssa. Usein perheissä olevat tuen tarpeet ovat moninaiset ja perhetyön tavoitteeseen pyritään järjestämällä vaihtoehtoisia ja tarvittaessa useita eri tukimuotoja ja toimenpiteitä poikkisektorisen yhteistyön kautta. Romaniperhetyössä tavoitteena on asiakasperheen osallisuus myös moniammatillisen yhteistyön kentällä, joten asiakasneuvotteluissa työntekijän tehtävänä on korostetusti auttaa asiakasta tuomaan esiin asiantuntijuutensa omassa asiassaan.

Kohtaaminen ja dialoginen vuorovaikutus romaniperhetyössä

Työntekijän vastuulla on rakentaa luottamuksellinen suhde asiakkaan kanssa. Se vaatii työntekijältä avoimuutta ja rehellisyyttä sekä uskoa siihen, että vastavuoroisesti asiakas on avoin ja rehellinen. Dialogiin perustuvaa vuorovaikutusta ohjaa ajatus siitä, että jokaisen näkemys eriävänäkin on arvokas

ja hyväksytty. Työntekijänä on muistettava, että ei tuota asiakkaalle pettymyksiä lupaamalla asioita tai toimenpiteitä, joista ei ole varmuutta. Työntekijänä on uskottava asiakkaan kertomaan, mutta tarkkailtava silti realistisesti tilanteita.

Ollessaan vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa työntekijä on tilanteessa oman itsensä kanssa. Henkilön persoonallisuus ja tapa toimia näkyy

hänen suhtautumisessaan asioihin, puhettavassa ja jopa liikkeissä.

Romaniperhetyössä asiakkaalle on tarkoitus antaa mahdollisimman räätälöityä, yksilöllistä ja asiakaslähtöistä palvelua. Jotta tähän tavoitteeseen päästään, täytyy työntekijänä omata taitoa kohdata, herkkyyttä huomata tunnetiloja ja kykyä toimia vuorovaikutuksellisessa dialogissa asiakkaan kanssa.

Asiakkaan kohtaamisessa on tärkeää, että asiakas kokee tulleen kuulluksi, hyväksytyksi ja arvostetuksi.

Kaikki ihmiset, huolimatta iästä ja elämänhallintataidoista, arvostavat ja tarvitsevat sitä, että saavat osakseen arvostusta, hyväksyntää ja ihailua. Edellä mainitut eivät poista ammattilaisen vastuuta siitä, että vaikeatkin asiat tulee käsitellä rehellisesti.

Kohtaamisen taito on asiakastyön peruselementti, jota on aktiivisesti ylläpidettävä. Kohtaaminen ja vuorovaikutustilanne ovat kohtaamisen tila, jossa tärkeimpinä elementteinä ovat avoimuus, luottamus, kuunteleminen ja läsnäolo.

Systeeminen ja reflektiivinen työote

Romaniperhetyötä tehdään reflektiivisellä työotteella, jossa taustalla vaikuttaa hyväksyvä ja kiinnostunut vuorovaikutussuhde asiakkaan kanssa.

*Vaikuttavina tekijöinä työntekijän:
Persoonallisuus
Arvot ja moraalikäsitys
Sanallinen ja sanaton viestintä
Herkkyyden huomata tunnetiloja*

*VUOROVAIKUTUKSEN ESTEITÄ
ROMANIASIAKKAAN NÄKÖKULMASTA
Puhutaan eri kieltä
Avoimuus ja rehellisyys puuttuu
Salataan asioita
Ongelmia vähätellään
Kulttuuriin liittyviä erityispiirteitä ei uskota*

Työotteessa korostuu kohtaaminen, läsnäolo ja ihmisarvon kunnioittaminen. Dialogisuuden ja reflektiivisyyden vuoropuhelussa työntekijän toiminta perustuu kysymiseen ja ei-tietämiseen.¹ Asiakaskohtaamisessa on muistettava, että asiakas on oman asiansa asiantuntija ja hänen toiveitaan tulee kuulla. On muistettava, että vuorovaikutusorientaation valinta, se toimitaanko asiantuntijakeskeisesti, asiakaskeskeisesti vai dialogisessa vuorovaikutussuhteessa, rajaa reflektion käyttöä.²

Reflektiivisen työotteen merkitys korostuu erityisesti silloin, kun määritellään perhetyölle tavoitteita. Asiakkaan muutosprosessin onnistumiseen tarvitaan asiakkaan tunne-elämän muutos ja tahtotila tavoitteiden saavuttamiseksi. Tavoitteita ei voi asettaa ulkoapäin, tavoitteiden asettelu tulee tapahtua reflektiivisesti vastavuoroisessa suhteessa.

Koko perhe asiakkaana

Romaniperhetyössä asiakkuus saa alkunsa yhden perheenjäsenen avun tarpeesta, mutta tuen tarpeen arviointi tehdään jokaiselle perheenjäsenelle. Perusteena kokonaisvaltaiselle lähestymiselle on Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria, jossa ihmisen kehittymistä tarkkaillaan sosiaalisten suhteiden vaikutuksessa ja myös sosiaalistumisessa yhteiskuntaan. Romanilähtöisessä perhetyössä lähestymiskulmana on voimavara- ja ratkaisukeskeisyys ja työtä toteutetaan systeemisen ja reflektiivisen työotteen viitekehyksessä. Sudenlehti³ määrittelee systeemisen työotteen perustuvan ajatteluun, jossa ihminen nähdään yksilönä, jonka olemassaoloa määrittää suhteet itseensä, toisiin ihmisiin sekä ympäristöön. Systeemisessä ajattelussa asiakkaan oire on reaktio ympäristöstä saatuihin kokemuksiin ja siten myös koko ympäristöllä on merkitystä asiakkaan tavoitteiden ja muutokseen pyrkimisen suhteen.⁴ Tähän pohjaten romaniperhetyössä huomioidaan asiakkuuden aikaan saaneen perheenjäsenen lisäksi myös kaikki muut perheenjäsenet sekä asiakkaan elämään vaikuttavat ympäristössä olevat yhteisöt, kuten koulu- ja harrastusyhteisö ja muut läheiset henkilöt.

Systeemiseen ajatteluun pohjautuen romaniperhetyössä käytetään työvälineenä verkostokarttaa, jonka avulla tavoitteena on kartoittaa asiakkaan koko lähiverkosto ja ympäristössä vaikuttavat henkilöt. Karttaan kirjataan sekä henkilöä vahingoittavat että kannattelevat ja tukevat ihmissuhteet. Kartan tarkoituksena on tehdä näkyväksi henkilön koko elämään ja elämäntilanteeseen

¹ Viinikka, Sourander & Oksanen 2014, 67-70

² Sayed 2015, 18

³ Sudenlehti 2018, 17

⁴ Sudenlehti 2018, 17-24

seen vaikuttavat suhteet. Sen kautta voidaan alkaa yhdessä miettiä, miten elämää tukevia ihmissuhteita voitaisiin vahvistaa ja vahingoittavien suhteiden vaikutuksia vähentää.

Lapselle perhe on ensimmäinen ja yleensä myös tärkein sosiaalinen verkosto. Lapsen kasvaessa verkosto laajenee ja mukaan tulevat sukulaiset, ystävät, päiväkodin väki ja vaikkapa harrastuksien mukana tulevat verkostot. Läheisten muodostaman verkoston lisäksi kaveri- ja muut suhteet ovat merkityksellisiä lapsen ja nuoren identiteetin rakentamisessa. Lapselle tärkeiden ihmissuhteiden kartoittaminen ja tunnistaminen ovat olennainen tieto perhetyötä tekeville ammattilaiselle.¹ Verkostokarttoja on erilaisia, perhetyössä käytämme sosiaalista verkostokarttaa,² joka on jaoteltu viiteen osa-alueeseen; perhe, suku, muut tärkeät ihmiset (naapurit, ystävät), ammattilaiset, työ ja koulu.

Voimavara- ja ratkaisukeskeisyys

Romaniperhetyössä toimitaan voimavara- ja ratkaisukeskeisesti. Voimavarakeskeinen työote korostaa asiakkaan vahvuuksia, toimijuutta ja itsemäärää-

misoikeutta. Asiakkaan tuen tarpeet ja elämänhallintaa alentavat haasteet ovat asiakkaalle kuormittavia tekijöitä. Hän tarvitsee asiakassuunnitelman kautta laadittuja tukitoimia ja toimenpiteitä sekä myös arkeensa hallintakeinoja, miten toimia erilaisissa kriisitilanteissa. Voimavarojen ja olemassa olevien vahvuuksien tunnistaminen ja nimeäminen auttaa asiakasta hahmottamaan omia vahvuuksiaan suhteessa ongelmiin. Voimavarojen tunnistaminen voi olla asiakkaalle myös voimaannuttava ja suojaava tekijä.

Voimavaratyöskentelyssä korostuu asiakkaan vahva toimijuus sekä hänen kokemuksensa. Perhetyössä perheen kuormittavina tekijöinä voidaan nähdä esimerkiksi vanhempien parisuhteen ongelmat, yksinhuoltajuudesta juontuva väsyminen, vanhemmuuden haasteet, päihdeongelmat ja lasten koulunkäyntiin liittyvät ongelmat. Kuormittavien tekijöiden vastapariksi nostetaan työskentelyssä voimavaroja ja vahvuuksia, jonka jälkeen lähdetään vahvistamaan vahvuuksia pyrkien sitä kautta lieventämään tai jopa poistamaan haasteita. Käytännössä perheiden kohtaamisessa asiakassuunnitelman laatimisen jälkeen lähdetään kartoittamaan perheen voimavaroja ja vahvuuksia aluksi dialogisen keskustelun avulla.

Vanhemmuuden roolikartta ®

Vanhemmuuden roolikartta® on Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän henkilöstön vuonna 1999 kehittämä apuväline, joka mahdollistaa vanhemmuuden taitojen tarkastelun selkeästi sanoitetun apuvälineen avulla.¹ Tavoitteena on tukea ja vahvistaa vanhempien vanhemmuuden taitoja voimavarakeskeisen lähestymisen avulla. Työskentelyssä painotetaan voimavara- ja ratkaisukeskeisyyden lisäksi erityisesti reflektiivistä lähestymiskulmaa.

Vanhemmuus on lähes kaikille asiakkaille hyvin herkkä aihe ja useimmiten perheiden vanhempien on vaikea nähdä, missä heillä on haasteita ja miten niihin voitaisiin vaikuttaa. Vanhemmuuden roolikartan® avulla voidaan asiakkaan kanssa yhdessä keskustella vanhemmuuden kokemisesta ja siihen liittyvistä taidoista. Vanhemmuuden roolikartassa® mainitut viisi keskeistä vanhemmuuden osa-aluetta ovat monesti yllätys vanhemmille. He eivät ole ajatelleet vanhemmuuden sisältävän niin monenlaista. Usein tilanne on kuitenkin se, että vanhemmat osaavat vastata lähes kaikkiin lapsiensa tarpeisiin, mutta on olemassa muutamia klikkejä, joihin tarvitaan ulkopuolisen apua.

Perhetyössä perheen vanhempien kanssa työskennellessä käsitellään yhtä vanhemmuuden osa-aluetta yhdellä asiakaskäynnillä. Kohtaamisessa voidaan tutkia esim. arkielämän opettaja -rooliin kirjattuja ominaisuuksia ja miettiä yhdessä, miten ne näyttäytyvät juuri kyseisessä perheessä. Monissa perheissä on nähtävissä ongelmia perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa, mikä saa aikaan monenlaisia haasteita koko perheen elämässä. Tämä ongelma tai haaste tulee sanoitetuksi, kun käsitellään ihmissuhdeosaajan roolia. Jokaisen roolin käsittelyn kohdalla nostetaan esiin vanhempien vahvuuksia suhteessa tarkasteltaviin ominaisuuksiin. Sitten pohditaan, mitkä asiat tai vanhemmuuteen liittyvät taidot ovat haastavia ja miten niitä voisi vahvistaa.

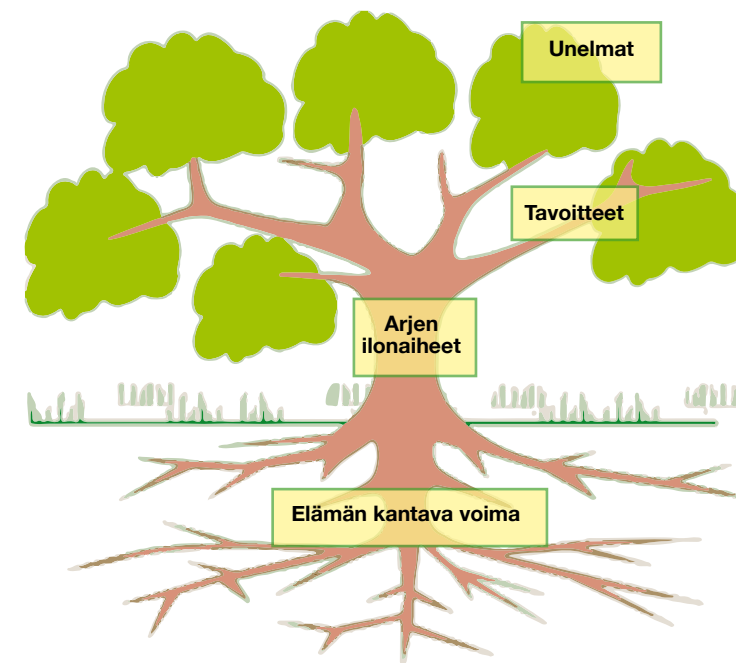
Tunne- ja kuvakortit perheen sisäisen vuorovaikutuksen vahvistajana

Tunnekorttien avulla päästään käsittelemään tunteita ja harjoitellaan yhdessä niiden nimeämistä. Tunnekortti -työskentelyn kautta tavoitellaan mentalisaatiota, jossa tavoitteena on lisätä perheenjäsenten keskinäistä näkemystä toistensa tunne- ja mielenmaailman ymmärtämisessä ja sitä kautta vaikuttaa perheen sisäiseen vuorovaikutukseen. Tunne- ja kuvakortteja käytetään myös vanhemmuuden ryhmätoiminnoissa. Pesäpuu ry:n Selviytymisen merkit -peli on hyvä väline silloin, kun työskennellään erityisesti nuoren kanssa. Pelissä herätellään keskustelua nuoren selviytymiseen liittyvistä tunteista ja ajatuksista, kartoitetaan voimavaroja ja riskitekijöitä, rohkaistaan vahvistaviin muutoksiin ja laaditaan yhdessä sopimuksia nuoren elämänhallinnan edistämiseksi. Käytännössä peli auttaa valmiiksi sanoitetuin pelinappuloin nuorta ilmaisemaan itseään esimerkiksi silloin, kun hänellä ei ole voimavaroja tai taitoa löytää sanoja omille ajatuksilleen.

Voimatammi

Voimatammi on voimavara- ja ratkaisukeskeinen työmenetelmä, jossa työskentelyn tarkoituksena on vahvistaa positiivista ajattelua ja auttaa löytämään itsestään vahvuuksia. Voimatammi -menetelmää käytetään yksilötyössä ja ryhmätoiminnoissa. Voimatammi -työskentelyssä sekä yksilö- että ryhmätyöskentelyssä toiminnan keskiössä on piirretty tai askarreltu puu -elementti, johon kirjataan vahvuuksia ja positiivisia näkemyksiä itsestä erillisille lappusille.

Vahvuudet sijoitetaan puuhun seuraavasti: Puun juuret; Mikä on elämän kantava voima? Puun runko; Mitkä ovat arjessa olevia asioita, jotka antavat iloa ja voimaa? Lehdistö ja oksat; Mitä ovat tavoitteet ja unelmat? Puuhun kirjataan melkein saavutetut unelmat lähelle runkoa, pitkän ajan tavoitteet ja unelmat pisimmille oksistoon ja lehtiin.

Työskentelyn tarkoituksena on toiminnan kautta huomata omia vahvuuksia ja sanoittaa niitä. Tavoitteena on myös tukea ja vahvistaa asiakkaan itsetuntoa. Haavoittunut ja heikko itsetunto saa aikaan turvattomuuden tunnetta, jossa yllättäviä ja kuormittavia elämäntilanteita on vaikea hallita. Tällaisissa tilanteissa tarvitaan elämänperuspilareita, kannattelevia tekijöitä, joita voidaan huomata Voimatammi-työskentelyn myötä. Tilanteessa ohjaavana on ajatus: ”Ei mietitä sitä, mitä minulla ei ole, vaan sitä, mitä minulla on nyt.” Kun vahvuuksia on nimetty ja kiinnitetty puuhun, keskustellaan yhdessä esiin nousevista ajatuksista. Voimatammen taustalla on voimavarakeskeisyys, jossa asiakasta ohjataan löytämään itsestään vahvuuksia ja sanoittamaan niitä.

Ajatuksena on, että vahvuuksien sanoittamisen kautta voidaan löytää myös haavoittavia tekijöitä ja sen jälkeen voidaan yhdessä miettiä, miten haavoittavia tekijöitä voidaan vahvistavien tekijöiden vaikutuksesta vähentää tai poistaa. Voimatammi -työskentelyn lopputuloksena yhdistyy asiakkaan voimaantumisen ja eheytyksen kokemukset voimavara- ja ratkaisukeskeisen kohtaamisen kautta.

Vertais- ja ryhmätoiminnot

Romaniperhetyön yhtenä toimintamuotona ovat erilaiset vertaistoiminnot, kuten vanhemmuuden ryhmätoiminta isille ja äideille erikseen sekä asiakasperheille yhteiset perhetoimintapäivät. Äideillä ja isillä on mahdollisuus jatkaa omassa ryhmässään, vaikka perhetyön asiakkuus päättyisi. Yhteinen kulttuuri ja siitä nouseva tapaperinne ovat voimakkaasti läsnä kohtaamisissa. Myös asiakkaiden keskinäinen vertaisuus peilautuu tilanteeseen vahvistaen avoimuuden ilmapiiriä.

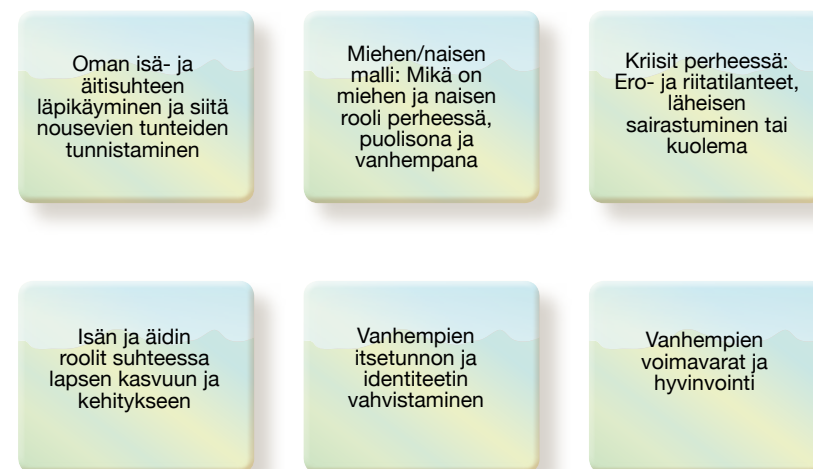
Kaikissa ryhmätoiminnoissa on ennalta suunnitellut teemat ja tavoitteet. Teemojen valinnassa osallistetaan vahvasti perheitä.

Vanhemmuuden ryhmät

Vanhemmuuden vertaisryhmätoiminnassa isä- ja äitiryhmät kokoontuvat kerran kuukaudessa. Ryhmätoiminnan tavoitteena on herättää vanhemmissa ajatuksia ja tunteita vanhemmuuteen liittyen, oppia tunnistamaan tunteita ja niiden taustalla vaikuttavia tarpeita sekä vahvistaa olemassa olevia vanhemmuuden taitoja. Sanoitetut vertaiskokemukset toimivat ryhmää vahvistavina ja voimaannuttavina tekijöinä. Keskusteluissa nousee esiin ryhmän jäsenten keskinäinen opastaminen ja myös sosio-emotionaalinen tunnekohtaaminen. Ryhmän jäsenet osoittavat toisilleen ymmärrystä ja empatiaa, mutta myös haastavat toisiaan silloin, kun joku ryhmän jäsenistä kertoo omista virheistään.

Ryhmätoiminta perustuu ennalta suunniteltuun kokonaisuuteen, jonka laatimisessa on kuunneltu asiakasperheiden vanhempia. Yhteisesti sovitut ryhmäsäännöt sisältävät aina vähintään seuraavat kriteerit: päihitteettömyys, toisen arvostaminen, vaitiolovelvollisuus sekä sitoutuminen tapaamisiin.

Vanhemmuuden ryhmätoiminnan teemat

Työmenetelmät ja -välineet

Vanhemmuuden ryhmätoiminta perustuu voimavara- ja ratkaisukeskeiseen ajatteluun. Omien tunteiden tunnistamista harjoitellaan tunne- ja kuvakorttien avulla. Vanhemmuuden roolikarttaa® käytetään neljännen teeman yhteydessä, jolloin mietitään vanhemman roolia ja vastuita suhteessa lapsen kasvuun ja kehitykseen.

Omien voimavarojen kartoittamisessa työskennellään Voimatammi -menetelmän avulla. Voimatammi -ryhmätyöskentelynä on koettu kuntoutumista tukeväksi toiminnaksi. Asiakkaat nostavat esiin vahvuuksiaan sanoittaen elämäänsä liittyviä aiempia tilanteita ja nostaen esiin myös tulevaisuuden tavoitteita. Narratiivinen kerronta ja muiden esittämät kysymykset veivät kunkin tarinaa eteenpäin. Ohjaajan tulee motivoida kaikkia osallistumaan, huomioida yksilölliset toiveet ja tarpeet sekä toimia eettisiä periaatteita noudattaen. Eettinen toiminta näyttäytyy mm. siten, että osallistujille kerrotaan keskusteluun osallistumisen olevan vapaaehtoista ja jokaisella on mahdollisuus osallistua haluamallaan tavalla. Vahvuuksien esiin nostaminen tuo helposti keskusteluun myös haasteita ja yhtenä tavoitteena on nostaa haasteet esiin sellaisena, että ryhmä saattaa yhdessä, vertaisuuden näkökulmasta miet-

tiä ratkaisuja ja vaihtoehtoisia toimintamalleja haasteisiin. Narratiivisuuden sosiaalinen luonne näyttäytyy tilanteessa vanhempien osoittamana hyväksyntänä toisiaan kohtaan sekä yhteisöllisyyttä lisäävänä tekijänä.¹ Näyttää myös siltä, että haasteiden käsittely ryhmässä toisilta oppien ja toista kannustaen olisi myös tavoitteisiin vaikuttava tekijä.

Perhetoimintapäivät

Kuten tapakulttuuri -osiossa kuvattiin, yhteisöllisyydellä on vahva merkitys romanikulttuurissa ja sen vuoksi perheille yhteiset toimintapäivät koetaan erittäin merkitykselliseksi toimintamuodoksi.

Perhetoimintapäivät on suunnattu kaikille asiakasperheille. Toimintapäivinä kokoonnutaan yhteen ennalta suunnitellun toiminnan ympärille. Teemoina voivat olla voimaantuminen luonnossa, yhteiset talviliikuntapäivät, elokuvaillat tai virkistäytyminen arjen keskellä. Toimintapäivien tavoitteena on vahvistaa perheen yhteistä toimijuutta ja perherakennetta.

¹ Lounela 2015, 63

PÄÄTÖSSANAT

Romaniperhetyön käsikirjan tarkoituksena on toimia apuna ja tukena työskennellessä romanitaustaisten asiakkaiden parissa. Veera -työmalli on kehitetty ja mallinnettu Eväitä arkeen -romaniperhetyö projektin toiminnassa ja tulokset ovat olleet hyviä. Kulttuuritietoutta lisäämällä voidaan vaikuttaa siihen, että perheiden tuen tarpeet huomataan aikaisemmassa vaiheessa ja tilanteiden kärjistymistä voidaan estää.

Romaniperhetyöprojektissa saatujen kokemusten mukaan romanitaustainen työntekijä lisää perhetyön vaikuttavuutta. Romaniperheiden hyvinvoinnin turvaamiseksi olisikin tärkeää valjastaa käyttöön romaniväestöön kuuluvien henkilöiden ammattitaitoa sekä kulttuuriin liittyvää erityisosaamista.

Romaniperhetyöprojektissa kehitettyä Veera -työmallia voivat hyödyntää kaikki perheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset. On tärkeää tunnistaa, että romaniperheille suunnatussa perhetyössä tärkeimmäksi tekijäksi nousee työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus, eri kulttuuritausta ei välttämättä ole esteenä hyvän vuorovaikutussuhteen luomisessa.

LÄHTEET

Painetut

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi, perhetyön arkea. 2. painos. Helsinki: Edita.

Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS-kustannus.

Laitinen, M & Väyrynen, S. 2011. Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, 163- 187.

Lounela, P. 2015. Narratiivinen ryhmä elämänmuutoksen tukena. Teoksessa Näkki, P. & Sayed, T. (toim.) Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. 2015. Helsinki: Edita, 62-80.

Näkki, P. & Sayed, T. 2015. Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Helsinki: Edita.

Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Socca. Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26, 2011.

Sayed, T. 2015. Ohjaus keskusteluun perustuvana menetelmänä. Näkki, P. & Sayed, T. (toim.) Teoksessa Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. 2015. Helsinki: Edita, 8-24.

Sudenlehti, J. 2018. Systeeminen ja moninäkökulmainen ymmärrys. Teoksessa Sudenlehti, J. & Uusitalo, I. (toim.) Tulevaisuuden lastensuojelu. Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys, 17-33.

Vauhkonen, T. Huono-osaisuuteen kasvetaan perheissä. Vantaan sanomat. 2018.

Viinikka, A. (Toim.) 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Viinikka, A., Sourander, J. & Oksanen, E. 2014. Reflektiivinen työote. Teoksessa Viinikka, A. (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. 2014. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 67-96.

Sähköiset

Juuti, J. 2015. Romanit, peruskoulu ja syrjinnän vastainen pedagogiikka. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteen laitos. Luettu 31.1.2020. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20150533/urn_nbn_fi_uef-20150533.pdf

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 2019/542. Finlex. Viitattu 7.11.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190542>

Lastensuojelulaki. 2007/417. Finlex. Viitattu 7.11.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun arvot ja periaatteet. 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 10.11.2019. <https://thl.fi/>

[fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ty-oprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet](http://www.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ty-oprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet)

Pursiainen, S. Sosiaalinen verkostokartta. Viitattu 21.11.2019. <http://www10.edu.fi/ammattipeda/tiedostot/Sosiaalinen%20verkostokartta.pdf>

Romanien asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys. 2018. Ympäristöministeriö. Viitattu 30.1.2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160489/YMra_6_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Romanit ja terveystyö. Åkerlund, T. 2019. Suomen Ensihoidon Tiedotus Oy. Viitattu 20.1.2020. http://www.ensihoidontiedotus.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=68:romanit-ja-terveyspalvelut&catid=4:jutut&Itemid=9

Sassi, T. 2015. Missä on äidin tuki, kun lapset viedään pois. Romanivanhemman tuen tarve lapsen huostaanotto-prosessissa. YAMK:n opinnäytetyö. Viitattu 28.2.2020. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/93741/Tarja_Sassi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Silfver-Kuhalampi, M. & Helkama, K. Syyllisyys, häpeä ja arvot erilaisissa kulttuureissa. Tieteellinen artikkeli. Psykologia 47 (05-06). 2012, 383-395. Viitattu 21.11.2019. https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/silfver_kuhalampi_helkama_syyllisyys_hapea_ja_arvot_erilaisissa_kulttuureissa_4.pdf

Suomen romanipoliittinen ohjelma 2018-2022. Viitattu 20.2.2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160845/03_18_Suomen%20romanipoliittinen%20ohjelma_2018_2022_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. Lähisuhdeväkivaltaa kokeneet romanit turvakodeissa. Viitattu 1.12.2019. <https://thl.fi/documents/10531/1773249/Lahisuhdevakivaltaa+kokeneet+romanit+turvakodeissa%2C+verkkosivumateriaali.pdf/f416c1bd-f8f2-4e3b-9b9c-5a73b3ee14c5>

Vanhemmuuden roolikartta. 2013. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. Viitattu 21.11.2019. <http://www.vslk.fi/index.php?id=19>

Vast vastensa. 2007. Viitattu 21.11.2019. <https://peda.net/mikkeli/perusopetus/antola/oppiaineet/erityisopetus/nepsy-portfolio/vvl/vvp:-file/download/69b4d86ab75f11eb-0fbc712bfdbefdb1657ce76/Vast%20Vastensa%20pdf.pdf>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Asuminen. Viitattu 30.1.2020. <https://www.syrjinta.fi/asuminen>

Julkaisemattomat

Åkerlund, T. 2000. Romanien historia. Artikkel.

Penna, J. & Roth, M. 2019. Voiva -toimintamalli. Romano Missio ry.

Lisätietoja romanikulttuurista ja tukea asiakastyöhön

JÄRJESTÖTOIMIJAT

Elämä ja valo ry	http://elamajavallo.fi/
Romano Missio ry	http://romanomissio.fi/
Suomen Romanifoorumi ry	https://www.romanifoorumi.fi/
Suomen Romaniyhdistys ry	https://www.suomenromaniyhdistys.fi/

SÄHKÖISIÄ LÄHTEITÄ

Romanit. 2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kieli-ja-kulttuurivahemmistot/romanit>

Romanit.fi. <https://www.romanit.fi/>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. **Lähisuhdeväkivaltaa kokeneet romanit turvakodeissa.** <https://thl.fi/documents/10531/1773249/Lähisuhdeväkivaltaa+kokeneet+romanit+turvakodeissa%2C+verkkosivumateriaali.pdf/f416c1bd-f8f2-4e3b-9b9c-5a73b3ee14c5>

Vast vastensa. Opas romanien kanssa työskenteleville ammattilaisille. 2007. Oulun kaupunki. <https://peda.net/mikkeli/perusopetus/anttola/oppiaineet/erityisopetus/nepsy-portfolio/vvl/vvp:file/download/69b4d86ab75f11eb-0fbc712bfdbe1fdb1657ce76/Vast%20Vastensa%20pdf.pdf>

Åkerlund, Tuula. **Romanit ja terveystalvelut.** <https://www.ensihoidontiedotus.fi/index.php/68-romanit-ja-terveystalvelut>

KIRJALLISUUTTA

Pulma, Panu. (toim.) 2014. **Suomen romanien historia.** 2. painos. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

Tuula Kopsa-Schön. **Kulttuuri-identiteetin jäljillä.** Suomen romanien kulttuuri-identiteetistä 1980-luvun alussa. 1996. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.